

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zoran Ogrizek

**Mednarodnost socialističnega gibanja:
razvoj skozi medsebojne vplive teorije in prakse**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zoran Ogrizek

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

**Mednarodnost socialističnega gibanja:
razvoj skozi medsebojne vplive teorije in prakse**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Mednarodnost socialističnega gibanja: razvoj skozi medsebojne vplive teorije in prakse

Naloga obravnava zgodovino razvoja socialističnega gibanja in raziskuje dinamiko, ki je na ta razvoj vplivala. Osredotoča se na vplive zgodovinskega konteksta, teorij in praktičnih poizkusov na razvoj gibanja. Posebno pozornost posveča vplivom med temi tremi vidiki. Socialistično gibanje se je zgodovinsko razvijalo kot produkt teh vplivov, vedno pa je bilo tudi mednarodno organizirano. V nalogi so predstavljena različna zgodovinska obdobja in posamezne organizacije, skozi katere je socialistično gibanje delovalo, skupaj s spremljajočimi teorijami in praktičnimi poizkusi. Predstavljeni so začetki mednarodnega delavskega gibanja s Prvo internacionalo in Pariško komuno, vzpon socialističnih političnih strank in njihove vloge z Drugo internacionalo, čas nastajanja komunističnih držav s Tretjo internacionalo, njemu vzporedni razvoj demokratičnega socializma s Socialistično internacionalo ter pregled sodobnih pristopov k socialistični ideji. Naloga zaključuje z ugotovitvijo, da je socialistično gibanje zgodovinsko mednarodno pogojeno, da je bilo produkt dinamike medsebojnih vplivov različnih teorij in praktičnih poizkusov, obenem pa je socializem še vedno živa ideja, tako aktualna glede na današnje stanje, kot že delno realno uveljavljena na različnih področjih.

Ključni pojmi: socializem, socialna demokracija, mednarodno socialistično gibanje, teorija in praksa.

Internationality of the socialist movement: evolution through reciprocal influences of theory and practice

The thesis discusses the history of evolution of the socialist movement, and researches the dynamics that have influenced this evolution. It focuses on the effects of historical context, theories and practical experiments on the socialist movement. Special attention is given to influences between the three. Historically, the socialist movement has always evolved as a product of those influences, and it has also always been internationally organized. The thesis presents various historic periods and individual organizations, through which the socialist movement was active in the past, along with the accompanying theories and practical experiments. It presents the period of the beginnings of the international worker movement with the First international and the Paris commune, the rise of socialist political parties with the Second international, the time of the formation of communist states with the Third international, the parallel development of democratic socialism with the Socialist international, and an overview of modern approaches to the socialist idea. The thesis concludes that the socialist movement is historically internationally conditioned, that is has been the product of the dynamics of reciprocal influences of various theories and practical experiments, while socialism remains to day a vibrant idea, useful in contemporary setting as well as already partially implemented in different fields.

Key terms: socialism, social democracy, international socialist movement, theory and practice.

Kazalo

1	Uvod	5
1.1	Opredelitev problema	5
1.2	Analiza socializma s pomočjo historične sociologije	6
1.2.1	Praktični smisel	6
1.2.2	Kulturna fenomenologija	7
1.2.3	Sistematski konstruktivizem	7
1.2.4	Primerjava treh pristopov	8
1.2.5	Uporaba teorije na primeru socialističnega gibanja	9
1.3	Struktura naloge	10
2	Začetki mednarodnega delavskega gibanja	12
2.1	Prva internacionala	12
2.2	Spor med Marxom in Bakuninom	14
2.3	Pariška komuna	15
2.4	Dosežki in posledice obdobja	17
3	Vzpon političnih strank in njihove vloge	20
3.1	Druga internacionala	20
3.2	Spor med reformističnim in revolucionarnim pristopom	21
3.2.1	Nastanek posameznih strank in vpliv zgodovinskega konteksta	22
3.2.2	Teoretične zasnove različnih pristopov	26
3.2.3	Odziv posameznih strank na grožnjo vojne in konec Druge internacionale ..	28
3.3	Dosežki in posledice obdobja	30
4	Komunistični projekt	32
4.1	Tretja internacionala in njene naslednice	32
4.2	Komunistični spori	35
4.2.1	Spor med Kominterno in socialdemokratskimi strankami	35
4.2.2	Spor med Stalinom in Trockim ter Četrta internacionala	37
4.2.3	Samostojna pot Kitajske komunistične stranke	39
4.2.4	Spor med Stalinom in Titom	40
4.3	Dosežki in posledice obdobja	41
5	Projekt demokratičnega socializma	42
5.1	Socialistična internacionala	42
5.1.1	Začetna vizija Socialistične internacionale	42
5.1.2	Sodobna vizija Socialistične internacionale	43
5.2	Sodobni pristopi demokratične veje socializma	44
5.2.1	Tretja pot	45
5.2.2	Skandinavski model	46
5.2.3	Novi socializem	47
5.3	Dosežki in posledice obdobja	48
6	Zaključek	49
6.1	Preverjanje hipotez	49
6.2	Sklep	50
	Literatura	52

1 Uvod

Ko poskušamo artikulirati svojo vizijo socializma, moramo zapisati v kakšnem svetu bi radi živeli. To ne pomeni, da je socializem dežela nikjer-nikoli, kjer piščanci letijo že pečeni, kjer bonboni rastejo na drevesih in so potoki polni limonade. Refleksija o socializmu se začne s kritiko kapitalizma in nadaljuje z očrtovanjem alternativnih institucij.
(Anton in Schmitt 2007b, 9)

1.1 Opredelitev problema

Zgodovina socializma je v svojem bistvu zgodovina iskanja boljšega načina življenja. Že Platon je v svoji *Državi* (Platon 1995) pisal o družbi, kjer bi bila zasebna lastnina omejena, in Thomas More je v *Utopiji* (More 1958) pisal celo o splošni ukinitvi zasebne lastnine. Utopični pogledi na idealno družbo pa so z razvojem mednarodnega kapitalizma in mednarodno pogojenih problemov, ki so z njim neločljivo povezani, prešli v iskanje realnih rešitev, realnih poti do bolj pravične družbe.

Z razvojem kapitalizma kot mednarodnega sistema socialistične ideje postanejo praktična nujnost in govoriti lahko začnemo o socialističnem gibanju. Družbena gibanja so po svoji naravi »razvijajoči se seti zgodovinsko izvedenih političnih praks« (Tilly 2006, 425) in kot tako je tudi socialistično gibanje skozi zgodovino razvijalo svojo zgodbo, ki je vključevala tako uspehe, kot neuspehe, predvsem pa se je stalno razvijala pod vplivom različnih idejnih poudarkov in zgodovinskega konteksta.

Kljub posameznim poskusom udejanjanja socialističnih idej že pred tem, lahko začetke socialističnega gibanja postavimo v čas delovanja Karla Marxa in Prve internacionale, ko se je izoblikovala ideja o mednarodni delavski solidarnosti in se je gibanje postavilo kot idejni nasprotnik kapitalizmu. Že v začetku pa gibanje ni bilo enotno, kar je po eni strani pomenilo idejne razkole znotraj internacionale in njenih naslednic, po drugi strani pa zelo različne praktične poizkuse udejanjanja posameznih idej.

Od začetkov mednarodnega delavskega gibanja, preko vzpona socialističnih političnih strank ter komunističnih in demokratično socialističnih projektov, smo danes v času, ko v javnosti pogosto poslušamo o 'krizi levece'. Ta kriza je zagotovo posledica nekaterih

neuspešnih poskusov iz preteklosti, vendar se je kljub stanju treba vprašati, ali je socialistična ideja res v krizi, ali je socialistična prihodnost zdaj dokončno nedosegljiva. V tej nalogi bom poskušal pokazati, da to še zdaleč ne drži.

1.2 Analiza socializma s pomočjo historične sociologije

Vladimir Benko historično sociologijo opiše kot disciplino, ki ima nalogo iskanja skritih struktur, ki omogočajo ali onemogočajo uresničevanje človekovih ambicij (Benko 2000, 115). To uresničuje z zatekanjem v preteklost, povezovanjem preteklosti s sedanostjo, proučevanjem posameznih družb in poti, po katerih prihaja do njihovega spreminjanja. Ukvarja se torej s historičnostjo družbenih struktur (ibid.).

Glede na to, da pričujoča naloga obravnava dinamiko medsebojnih vplivov teorije in prakse na razvoj socialističnega gibanja, bi se je bilo torej smotno lotiti iz vidika historične sociologije, saj nam ta ponuja teoretično zasnovo za obravnavo realnih zgodovinskih okoliščin, ki so ključno vplivale na usodo socialističnega gibanja od začetkov do današnjega časa.

Na tej točki je treba poudariti, da sodobna historična sociologija še zdaleč ni enotna disciplina. Charles Tilly nam v svojem članku *Three Visions of History and Theory* (Tilly 2007) prikaže razlike v pristopih na primeru treh sodobnih del, ki obravnavajo dinamiko odnosov med teorijo in zgodovino. Poimenuje jih praktični smisel, kulturna fenomenologija in sistematski konstruktivizem (Tilly 2007, 299).

1.2.1 Praktični smisel

Peter Burke v delu *History and Social Theory* (Burke 2008) najprej začrta ločnico med zgodovinarji in sociologi. Poenostavljeno gledano sociologi poskušajo graditi splošne teorije, a zanemarjajo izjeme, medtem ko zgodovinarji posvečajo več pozornosti podrobnostim, a na račun splošnih vzorcev (Burke 2008, 3). V tem kontekstu poudari, da je trend novejših disciplin, kot so recimo funkcionalistična antropologija, eksperimentalna psihologija in matematična ekonomika, oblikovati splošne teorije. Kljub temu, da je bil tak pristop koristen, saj je izpostavil nekatere šibke točke starejših teorij, pa je preteklost pri analizi vseeno treba upoštevati (Burke 2008, 12-13).

Velik del knjige Burke posveča obdelavi posameznih konceptov, ki so za analizo pomembni, kot recimo identitete, razredi, moč, ideologija in komunikacija (Burke 2008, 44-115). V tem se kaže njegov praktični pristop do posameznih situacij in problemov, v nasprotju z neposredno uporabo splošnih teorij.

Empiriki in teoretiki ne tvorijo dveh zaprtih skupin, ampak predstavljajo dva konca istega spektra. Vseeno Burke ugotavlja, da si različne discipline teorije izposojajo med sabo in da teoretiki poenostavljajo pojave, zato da teorijo lahko uporabimo za analizo v praksi. Discipline uporabijo le vidike določene teorije, saj je praksa vedno bolj živa in kompleksna, zato teorije ni moč v celoti prenesti na primere iz preteklosti. Teorija lahko odpira nova vprašanja, ki pa jih morajo na določenem obdobju obdelati zgodovinarji. Je torej kot orodje, ki zgodovinarju razširi obzorje in mu ponudi alternativo običajnim predvidevanjem in razlagam (Burke 2008, 188-189).

1.2.2 Kulturna fenomenologija

Julia Adams, Elisabeth S. Clemens in Ann Shola Orloff v delu *Remaking Modernity: Politics, History and Sociology* (Adams in drugi 2005a) zberejo dela številnih avtorjev, ki skupaj tvorijo vizijo, ki jo Tilly poimenuje kulturna fenomenologija (Tilly 2007, 302). Njihova glavna značilnost je, da se postavijo nasproti prevladujoči teoriji dvajsetega stoletja, ki se zanaša na določenost pojavov, na totalitete in vidik, da je teorija trdna in ustaljena. Tak pogled zavrnejo in poudarijo, da je ta občutek gotovosti izgubljen, saj so se v teoriji oblikovali novi načini razmišljanja, ki so za to poskrbeli (Adams in drugi 2005b, 68).

Zanje so ključna vprašanja kako obstoječe prakse in vzorci oblikujejo polje možnih dejanj, kako se posamezni kulturni vzorci povezujejo med sabo in kako se obstoječi vzorci vključujejo v nove ali že uveljavljene sisteme družbenih odnosov in praks. Odgovor najdejo v prepričanju, da je zgodovina konstruirana in ne objektivno dejstvo, ki se večno razvija glede na zunanje faktorje (Clemens 2005, 505).

Poudarjen je pomen kulture, zavesti in interpretacije. Tako akterje, kot odnose med njimi, določajo kultura in zgodovinske situacije, ne nek nepremagljivi sistem ekonomskih odnosov (Adams in drugi 2005b, 69). V delu je torej poudarek na zavestnih človeških akterjih, ki svoj svet organizirajo s pomočjo snovi iz kulture določenega okolja. S tem so na nek način ujetniki jezika in samoumevnosti, ki v družbi obstajajo (Tilly 2007, 304).

1.2.3 Sistematski konstruktivizem

Sistematski konstruktivizem je Charles Tilly sam poimenoval pristop, ki ga skupaj z Robertom E. Goodinom in drugimi oblikuje v delu *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (Goodin in Tilly 2006). Pristop je zastavljen kot odgovor na sodobno

razdvojenost politične znanosti, kjer so na eni strani zagovorniki večnih splošnih zakonov političnega vedenja, na drugi pa postmoderno zanašanje na družbeno konstrukcijo. Odgovor sistematskega konstruktivizma na prvi vidik je, da se stvari včasih enostavno zgodijo kot se zgodijo, ne glede na zakone, odgovor na drugi vidik pa je, da je družbena konstrukcija res pomembna, a je še pomembnejše razložiti, kako dejansko deluje in proizvaja učinke (Tilly 2007, 305).

Sistematski konstruktivizem pozornost obrne od zavesti k družbeni interakciji. Osebe, skupine in procesi se stalno rekonstruirajo skozi interakcijo, skozi to pa se ustvarja družbena akcija. Tilly uporabi analogijo pogovora, kjer se sogovorniki sproti usmerjajo in spreminjajo pot, da se pogovoru prilagodijo. Zgodovina tako spominja na neskončno sosledje takih pogovorov (Tilly 2007, 307).

Poudarek je na sočasnem vplivu idej in zgodovine. Ideje lahko vodijo k družbenim spremembam, a ni splošnega pravila, kako. Odgovor na to vprašanje je mogoč le za vsak posamezen primer, v posameznih teoretičnih okvirih (Rueschemeyer 2006, 248-249). Na drugi strani je pomemben zgodovinski kontekst, saj se vsi politični procesi dogajajo v zgodovini. Kje in kdaj se procesi odvijajo, vpliva na to, kako se odvijajo. Zgodovina je bistveni element za razlago političnih procesov (Tilly 2006, 420). Ključna je kontekstualizacija, disciplino je treba odmakniti od širokih generalizacij k značilnemu in posameznemu (Pye 2006, 784).

1.2.4 Primerjava treh pristopov

Tilly nam ponudi že izdelano primerjavo vseh treh pristopov, in sicer po dveh ločitvenih linijah (Tilly 2007, 307).

Prva linija ločuje Burkovo vizijo relativno samozadostne prakse, ki potrebuje le občasno pomoč teorije, od dveh bolj sintetičnih poskusov povezave teorije in zgodovine v skupni pristop, ki ju predstavljata kulturna fenomenologija in sistematski konstruktivizem (ibid.).

Vseeno pa se sintetična poskusa med seboj zelo razlikujeta, kar tvori drugo cepitveno linijo. Razlike se kažejo v ontologiji, epistemologiji in historični metodi posameznega pristopa (ibid.), kar ponazarja Tabela 1.1:

Tabela 1.1: Razlike med sintetičnima teoretskima pristopoma

	Ontologija	Epistemologija	Historična metoda
Kulturna fenomenologija	Kulturno prepojena zavest je v centru družbene eksistence	Znanje je odvisno od analitičeve sposobnosti, da prodre v zavest	Hermenevitična metoda
Sistematski konstruktivizem	Interakcije med družbenimi subjekti	Sistematično opazovanje interakcij	Širok nabor metod, vse prispevajo k sistemskemu znanju

Vir: povzeto po Tilly (2007, 307).

Glede na razlike v pristopih in specifičnost socialističnega gibanja bom v nalogi uporabil predvsem poudarke pristopa sistematskega konstruktivizma, ki je za načrtovano obdelavo najbolj primeren. Socialistično gibanje se je skozi zgodovino spreminjalo, poskušal pa bom prikazati kako in zakaj se je spreminjalo. Glavno pozornost bom posvetil predstavljanju zgodovinskega konteksta, teorij in praktičnih poizkusov različnih akterjev, s poudarkom na medsebojnih interakcijah in vplivih vseh treh vidikov, ki so ustvarjali specifično situacijo socialističnega gibanja skozi čas.

1.2.5 Uporaba teorije na primeru socialističnega gibanja

V nalogi bom poskušal prikazati, da je za obravnavo socialističnega gibanja potrebno tako upoštevanje družbene konstrukcije, kot zgodovinskega družbenega konteksta.

Družbena konstrukcija socialistične ideje se je vedno vršila skozi primerjavo podobnosti in nasprotij z drugimi idejami, kot je recimo liberalizem, kasneje pa tudi posameznih idej znotraj socialistične tradicije. Značilni so vplivi idej, ki so povezane z nacionalnim izvorom posameznih skupin, recimo vpliv idej francoske revolucije na francoske skupine, ali vpliv nerazvitosti ruskega podeželja na ruske skupine.

Pripadniki različnih idej so z začetkom mednarodnega povezovanja v socialistično gibanje začeli s procesom oblikovanja konsenza, ki pa so ga pogosto spremljali številni idejni spori in razdori. Glavna značilnost socialističnega gibanja je, da so se idejni boji večinoma odvijali pod okriljem mednarodnih organizacij, internacional. Za razvoj idej je bilo to idealno, saj se ideje najboljše udejanjajo v skupinah, organizacijah in institucijah, ki imajo odločilen vpliv na njihovo ustvarjanje, ohranjanje in vpliv na družbo (Rueschemeyer 2006, 249).

Zgodovinski družbeni kontekst je po drugi strani vedno vplival na načrte za praktično uporabo socialistične ideje skozi socialistično gibanje. Vpliv konteksta je bil že na

začetku pomemben, saj se je socialistično gibanje oblikovalo kot nasprotnik obstoječega mednarodnega kapitalističnega sistema. Socialistično gibanje je bilo smotrno oblikovati in nadaljevati prav zaradi njegove mednarodne narave, saj je reševanje problemov, s katerimi se je gibanje zgodovinsko ukvarjalo, pogojeno z mednarodnim kontekstom. Primeri so stanje delavstva v kapitalističnem sistemu, človekove pravice, revščina in izkoriščanje delov sveta ter vojne in imperializem.

V nalogi bom tako skozi analizo skušal prikazati, da:

- je socialistično gibanje produkt dinamike medsebojnih vplivov različnih idej in zgodovinskih praktičnih poizkusov,
- je socialistično gibanje zgodovinsko mednarodno pogojeno gibanje,
in da
- je socializem živa ideja, tako aktualna glede na današnje stanje, kot že delno realno uveljavljena na različnih področjih.

1.3 Struktura naloge

Glede na zastavljeno teoretično podlago se bom v nalogi osredotočil na štiri polja analize v okviru posameznih časovnih obdobj. Prvo so mednarodne organizacije, internacionale, ki predstavljajo neke vrste konsenz socialističnega gibanja posameznega obdobja in glavni forum izmenjave idej. Drugo so idejni spori, ki so v posameznem obdobju obstajali. Ti spori so se najpogosteje reševali v okviru internacional, bili pa so ključnega pomena za razvoj socialističnega gibanja in za njegovo ločitev v več različnih idejnih tokov. Poskušal bom najti tudi povezavo med zagovorniki različnih idej in okoljem, iz katerega izhajajo, in s tem pokazati določeno stopnjo družbene skonstruiranosti posameznih idej. Tretje polje analize so praktični poizkusi udejanjanja socialistične ideje, kot so posamezna gibanja, upori in državne ureditve. Tu bom poskušal prikazati vlogo zgodovinskega družbenega konteksta ter pomembnost mednarodnega vidika problemov, ki jih ti praktični poizkusi želijo rešiti. Končno se bom v četrtem polju posvetil realnim dosežkom socialističnega gibanja v posameznem obdobju, naj so bili ti pozitivni ali negativni.

V drugem poglavju bom predstavil začetke mednarodnega delavskega gibanja. Na podlagi analize primarnih in sekundarnih virov bom predstavil Prvo internacionalo. S primerjavo korespondenc in teoretičnih spisov obeh avtorjev ter sekundarnih analiz njunih načel bom predstavil pomen spora med Marxom in Bakuninom. S pomočjo sekundarnih virov bom analiziral pomen Pariške komune iz leta 1871, na koncu pa

prikazal, kakšni so bili dosežki Prve internacionale in kakšne posledice Pariške komune in spora med Marxom in Bakuninom za socialistično gibanje.

V tretjem poglavju se bom osredotočil na vzpon socialističnih političnih strank in njihovo vlogo. S pomočjo primarnih in sekundarnih virov bom predstavil Drugo internacionalo. Z obdelavo tekstov različnih vodilnih akterjev socialističnega gibanja v tem obdobju, kot so Kautsky, Bernstein, Lenin, Trocki in Rosa Luxemburg, ter sekundarnih virov bom prikazal glavne značilnosti spora med reformistično in revolucionarno vejo socializma v Drugi internacionali s poudarkom na izvoru posameznih idej in mednarodnem zgodovinskem kontekstu. V povezavi s tem bom predstavil tudi realne dosežke in posledice delovanja akterjev v okviru Druge internacionale.

V četrtem poglavju bom predstavil različne vidike projekta komunističnih državnih ureditev. Z obdelavo primarnih in sekundarnih virov bom predstavil delo in pomen Tretje internacionale, nato pa s pomočjo tekstov posameznih glavnih akterjev ter sekundarnih virov predstavil glavne spore tega obdobja. Ti vključujejo spor med internacionalo in socialdemokratskimi strankami, spor med Stalinom in Trockim z nastankom Četrte internacionale, spor med Kominternom s Sovjetsko zvezo in Ljudsko republiko Kitajsko z Maom ter spor med Stalinom in Titom v okviru Informbiroja. S pomočjo sekundarnih virov bom na koncu poglavja analiziral posledice in zasluge komunistične izkušnje za današnje socialistično gibanje in splošno stanje v svetu.

V petem poglavju bom obravnaval projekt demokratičnega socializma kot vzporedni proces komunističnemu projektu in s tem eden od dveh idejnih naslednikov Druge internacionale. Najprej bom z analizo dokumentov organizacije predstavil ideje Socialistične internacionale, kjer se bom osredotočil na njen začetek leta 1951, na prelomno leto 1989 ob koncu hladne vojne ter na najnovejše teme na dnevnem redu internacionale. Zatem bom analiziral sodobne pristope k socialistični ideji, in sicer tretjo pot, skandinavski model in novi socializem.

V zadnjem, šestem poglavju bom strnil ugotovitve ostalih poglavij, jih primerjal z izhodiščnimi hipotezami in jih združil v zaključne ugotovitve.

2 Začetki mednarodnega delavskega gibanja

Sredi 19. stoletja, okrog leta 1848, so se po Evropi zvrstile številne revolucije. V njih je meščanstvo pridobilo pravice in prevladal je kapitalistični tip gospodarstva. Delavci v tem boju kljub svojemu sodelovanju niso pridobili posebnih pravic. V nekem smislu se je delavski razred z vzponom kapitalizma šele začel oblikovati.

2.1 Prva internacionala

Že kmalu po revolucijah leta 1848 so različne delavske organizacije začutile potrebo po združevanju. To so bili predvsem levičarske politične organizacije in sindikati, ki jih je družila ideja o delavskem razredu in razrednem boju.

V Saint Martin's Hallu v Londonu so 28. septembra 1864 pripadniki različnih takih skupin soglasno ustanovili Internacionalno delavsko asociacijo – I.D.A. Ime internacionala je dobila šele kasneje. Organizacija je bila ustanovljena kot klic po mednarodnem sodelovanju delavskega razreda. Njen sedež je bil postavljen v London, kjer je zasedal odbor 21 izvoljenih članov, ki jim je bila zadana naloga, da spišejo program in pravila asociacije. Po različnih predlogih si je nalogo, da poda končne predloge, priboril Karl Marx. Oktobra istega leta je bil program podan kot Marxov inavguracijski nagovor I.D.A. Prav tako je oblikoval začasna pravila, ki so bila v nekoliko spremenjeni obliki potrjena na kongresu leta 1866 v Ženevi (Wikipedia 2009č).

5. oktobra 1864 je bil oblikovan tudi Generalni svet, ki je organizacijo vodil. Karl Marx je bil v I.D.A. vodilna figura in je bil kot tak izvoljen v vsak Generalni svet, dokler je imela organizacija sedež v Londonu. Svet so sestavljali predstavniki različnih delavskih panog, kot recimo krojači, arhitekti in čevljarji, njihovo število pa se je s časom močno spreminjalo. Nagovor predsedniku Lincolnu ima tako celo 58 podpisov. Svet se je sestajal tedensko in Marx je bil redno prisoten, razen če ga je omejevala bolezen (Marxists Internet Archive 2009b).

I.D.A. je bila zavezništvo ljudi iz različnih skupin, od francoskih mutualistov in blanquistov, angleških owenitov in chartistov, do italijanskih republikancev in mazzinistov, ameriških zagovornikov individualističnega anarhizma in drugih. Vsaka od teh skupin je nasprotovala drugi stvari. Angleški oweniti in chartisti so se postavili proti privilegijem, francoski proudhonisti in blanquisti proti bonapartizmu, irski nacionalisti proti Britancem, poljski patrioti proti Rusom, italijanski mazzinisti proti

Avstriji in nemški socialisti proti kapitalizmu (ibid.). Močnih stičnih točk niso imeli – oblikoval jih je šele Karl Marx preko programa in pravil organizacije.

Organizacija je imela jasno začrtana načela (Rules and Administrative Regulations of the International Workingmen's Association 1867). Emancipacijo delavskega razreda lahko doseže le delavski razred sam. Emancipacija ni boj za privilegije, ampak boj za enake možnosti in dolžnosti ter konec razredne vladavine. Razlog za vse tegobe je podreitev dela, zato je cilj ekonomska emancipacija delavskega razreda in politika se mora temu podrediti. Dotedanji naporji so bili neuspešni zaradi pomanjkanja solidarnosti in sodelovanja. Emancipacija dela ni lokalni ali nacionalni, ampak socialni problem, ki vključuje vse države moderne družbe, najbolj razvite med njimi pa bi morale voditi reševanje tega problema. Ponovna oživitev delavskih gibanj po Evropi vzbuja upanje, a le če ne ponovijo starih napak in se povežejo. Delovati je potrebno po načelih resnice, pravice ter morale med sabo in do vseh, ne glede na barvo, prepričanje ali nacionalnost. Pravice pripadajo vsem, ki opravljajo svojo dolžnost. »Ni pravic brez dolžnosti, ni dolžnosti brez pravic« (ibid.). Zagovarjali so tudi omejitev na osemurni delovnik, omejitev otroškega dela in okrepitev sindikatov kot organizacij delavske solidarnosti, kar so začrtali že na svojem prvem kongresu leta 1866 v Ženevi (Instructions for the Delegates of the Provisional General Council: The Different Questions 1866).

V okviru I.D.A. je bila oblikovana agencija za obveščanje med različnimi sodelujočimi združenji, da bi bila akcija lahko usklajena, ko bi bilo to potrebno. Po državah so bili organizirani različni osrednji odbori I.D.A., ki so pomenili vez med člani v posameznih državah in Generalnim svetom. Vsaka veja organizacije, ne glede na število članov, je bila upravičena do zastopstva na kongresu. Večje število članov je pomenilo več delegatov. Velja omeniti tudi, da so bili člani I.D.A. posamezniki ali združenja. Po policijskih poročilih je I.D.A. štela okrog 5 milijonov članov. Uradni list organizacije jih je navedel 8 milijonov (Rules and Administrative Regulations of the International Workingmen's Association 1867).

Kljub Marxovemu uspešnemu povezovanju različnih idejnih prvin članskih organizacij I.D.A. brez konfliktov ni šlo. Že v začetku so francoski mutualisti nasprotovali idejama komunizma in etatizma (Wikipedia 2009č). Dolgo tudi ni bilo soglasja glede povezovanja z drugimi skupinami, kot je recimo Liga za mir in svobodo. Na koncu so sprejeli odločitev, da se ne povezujejo, a vseeno sodelujejo z vsemi naprednimi protimilitarističnimi silami (ibid.). Glavni konflikt pa se je začel z

antagonizmom dveh skupin – Marxovih podpornikov ter kolektivistov Mihaila Bakunina.

2.2 Spor med Marxom in Bakuninom

Marx in Bakunin sta si bila v svojih ciljih zelo podobna (Robertson 2003). Oba sta poudarjala, da je kapitalizem izkoriščevalski sistem in da se mora delo emancipirati. Zagovarjala sta konec delitve dela na fizično in mentalno, na žensko in moško. Vsi delavci naj imajo aktivno vlogo pri oblikovanju in delovanju organizacije, v kateri delajo. Strinjala sta se, da se morajo zatirani osvoboditi sami in da v končni fazi razvoja država odmre. Oba sta za zgleden primer tudi postavila Pariško Komunio.

Kljub strinjanju v teh glavnih točkah pa so njunemu sporu botrovala nekatera nasprotna si filozofska prepričanja. Marx je pot do končnega stanja brez države videl prek prehodnega stanja delavske vlade, ki ga imenuje diktatura proletariata. Bakunin je tako vmesno stanje zavračal. Zagovarjal je takojšnji popolni prehod v komunizem s takojšnjo ukinitvijo države. Načelo takojšnje ukinitve države je glavno načelo šole anarhizma in kasneje so bili Bakuninovi podporniki tudi imenovani anarhisti (ibid.).

Podoben odnos zaupanja do obstoječih vlad kaže Marxovo prepričanje, da je pritisk delavskega razreda na vlade, recimo za skrajšanje delovnika, koristen, saj krepi razredno zavest. Bakuninu sodelovanje z vladami pomeni perverzijo revolucionarnega gibanja in se postavi strogo proti udejstvovanju v buržoazni politični areni (ibid.).

Strinjala se nista niti o načinu organiziranja. Bakunin je zagovarjal oblikovanje skrivnih organizacij, ki bi vodile revolucijo, Marx pa je bil proti takim oblikam, saj je bil zanj nujen razvoj razredne zavesti in je poleg sindikalnega organiziranja zagovarjal oblikovanje stranke, ki bo sposobna kljubovati buržoaziji v politični areni (ibid.).

Končno je Bakunin verjel, da imajo tudi kmetje lahko vodilno vlogo v uspešni revoluciji. Marx v to ni verjel, saj po njegovem končno emancipacijo dela lahko izvede le delavski razred z močno zavestjo, ki po svoji naravi ne more na novo vzpostaviti razredne vladavine (ibid.).

Razlike med Marxovim in Bakuninovim pogledom je mogoče analizirati tudi glede na njun nacionalni izvor. V času spora sta sicer oba živela v Londonu, a Marxovo nemško in Bakuninovo rusko poreklo sta nedvomno vplivali na njuna prepričanja. Marxovo zaupanje v delavski razred in možnost uspeha prek pritiskov na vlade je razumljiva ob razvitem nemškem delavstvu in njihovi uspešni industrializaciji. Prav tako je Bakuninova stališča mogoče povezati s stanjem tedanje carske Rusije, ki je bila

gospodarsko slabo razvita in kjer je kmečko prebivalstvo še vedno prevladovalo. Vsak od njiju je iskal pot do rešitve v situacijah, ki so mu bile domače, cilj pa je bil za oba isti – pravičnejša družba.

Spor med Marxovimi in Bakuninovimi podporniki je dosegel svoj vrhunec na Haaškem kongresu I.D.A. leta 1872. Po razpadu Pariške Komune je Bakunin Marxove ideje označil za avtoritarne in zatrdil, da bodo marksisti, če pridejo na oblast, postali enaki vladajočemu razredu (Bakunin 1873). Haaški kongres pomeni dokončni razkol med anarhisti in marksisti. Kongres je izključil Bakunina in prestavil sedež organizacije v New York (Wikipedia 2009c). Leto 1872 tako pomeni dokončni razkol med anarhistično in marksistično šolo socializma, a organiziranje pod njunim vplivom se s tem ni zaključilo.

Anarhisti so že v septembru 1872 organizirali še en, svoj kongres I.D.A., saj so bili mnenja, da so bili po krivici izločeni. Kasneje so pripadniki te veje oblikovali različne organizacije, med katerimi velja omeniti ponovno oblikovanje I.D.A., ki so jo kot svojo naslednico Prve internacionale leta 1922 v Berlinu ustanovili anarhosindikalisti (Wikipedia 2009č).

Štiri leta po razkolu, leta 1876, je na konferenci v Philadelphii I.D.A. razpadla. Leta 1889, že po Marxovi smrti, so idejni nasledniki njegove veje I.D.A. oblikovali organizacijo, ki so jo poimenovali Druga internacionala (ibid.).

2.3 Pariška komuna

Med 26. marcem in 28. majem leta 1871 so pariški delavci, v tem obsegu verjetno prvič v zgodovini, uspeli oblikovati vlado, ki je bila po besedah Karla Marxa »v bistvu vlada delavskega razreda, produkt boja producirajočega proti pridobivajočemu razredu, končno odkrita politična oblika, pod katero bi razvili ekonomsko emancipacijo dela« (Marx 1871, 5. pogl.).

Pariški delavci so se znašli v situaciji, ko različnim oblastem, ki so se zvrstile v državi, niso mogli več zaupati. Cesar Napoleon III je v juliju 1870 začel vojno s Prusijo, ki jo je v mesecu in pol tudi izgubil. Kljub cesarjevi kapitulaciji se Francozi niso hoteli predati, zato so 4. septembra proglasili padec cesarstva in začetek Tretje republike. Novonastala Vlada narodne obrambe naj bi nadaljevala vojno proti Prusom (Marxists Internet Archive 2009d).

Konec oktobra je Vlada narodne obrambe izgubila dve veliki bitki, nato pa začela pogajanja s Prusijo o predaji. Ko so to izvedeli pariški delavci, so se pod vodstvom

Augusta Blanquija uprli, zasedli mestno hišo in vzpostavili revolucionarno vlado. Pod pritiskom jim je Vlada narodne obrambe obljubila volitve, a obljube nato ni držala. Blanqui je bil novembra aretiran zaradi izdaje, delavci pa so z uporom nadaljevali, dokler ga vlada 22. januarja 1871 ni krvavo zadušila. Šest dni kasneje je vlada Pariz predala Prusom, a ker je bilo pariško prebivalstvo še vedno oboroženo, so ti okupirali le manjši del mesta (ibid.).

Februarja so bile v Franciji volitve v narodno skupščino, o katerih večina prebivalstva ni bila obveščena, zato je prepričljivo zmagala konzervativna opcija. Za svojega voditelja je izvolila Adolpha Thiersa, ki je v kratkem z Bismarckom, voditeljem Prusov, podpisal predmirovno pogodbo, s katero je Francija Nemčiji predala Alzacijo in Vzhodno Loreno in ji obljubila visoko odškodnino. To je bil še dodaten udarec za Parižane, ki so se ob tem ponovno uprli. Thiers je zato ukazal njihovo razorožitev, a Parižani se razorožiti niso pustili mirno, zato je Thiers poskusil s silo. Rezultat je bil, da so dva Thiersova generala ubili lastni vojaki, vlada pa je morala iz Pariza zbežati v Versailles (ibid.).

V tej situaciji, ko se je lastna vlada obrnila proti njim v korist zunanjega sovražnika, so se Parižani odločili, da bodo vzpostavili svojo vlado. Na splošnih volitvah 26. marca so izvolili mestni svet, imenovan Pariška komuna. Komuna je uvedla številne napredne ukrepe. Ukinili so 'moralno policijo' in vpoklic, Narodna garda naj bi bila edina oborožena sila, v njej pa bi bili vsi boja sposobni meščani. Plače uslužbencem komune so omejili na nivo delavskih plač, cerkev so ločili od države z nacionalizacijo cerkvene lastnine in prepovedjo verskih simbolov v izobraževalnih ustanovah. Ukinili so nočno delo za peke, vodenje tovarn pa so prenesli na skupnosti delavcev, ki naj bi se povezali v eno veliko skupno zvezo. Zaprli so zastavljalnice, ki so živele na račun stiske delavcev v času okupacije (Engels 1891).

Komuna se ni omejevala glede na narodnost. Vanjo so bili izvoljeni tudi tuji državljani, njihova izvolitev pa je bila potrjena, saj je »zastava komune /.../ zastava svetovne republike« (ibid.). Kot simbola preteklih zgrešenih politik so uničili tudi giljotino in steber zmage, ki je bil zgrajen iz pušk poražencev v napoleonskih vojnah (ibid.).

Thiersova vlada v Versaillesu pa Pariza ni želela predati delavcem. S pretvezo mirovnih pogovorov so si kupovali čas, da so s pozivi po celi Franciji poskušali pridobiti zaveznike, s katerimi bi Pariz lahko prevzeli. Odziva ni bilo, razen vse močnejših glasov podpore komuni, kar je Thiers nato označil kar za zločin. Obenem iz

zapora ni želel izpustiti Blanquija, ki je bil v svoji odsotnosti izvoljen med voditelje komune, kljub temu, da ga je bila komuna pripravljena zamenjati za pariškega nadškofa in številne duhovnike. Thiers je vodil propagando zavajanja v imenu mirovnih pogajanj s komuno, obenem pa je vlada pobijala talce (Marx 1871, 6. pogl.).

Na ponovnih volitvah 30. aprila je Thiersova opcija močno izgubila. Vse večja je bila nevarnost, da se bo duh komune razširil po Franciji. V tem trenutku je bila za komuno usodna Bismarckova poteza. 10. maja je Thiersova vlada s Prusi podpisala Frankfurtsko mirovno pogodbo, ki je končala francosko-prusko vojno. To je Thiersu prineslo politične točke, ključno določilo pa je bilo, da se reparacije začnejo plačevati šele ob zavzetju Pariza, kar je tudi Prusom dalo interes, da komuna pade (ibid.).

S strinjanjem Prusov je vojska versailleske vlade pod poveljstvom maršala MacMahona preko ozemlja, ki jim je bilo pod določili premirja prepovedano, vdrla v mesto na točki, ki jo je imela komuna zaradi zaupanja v premirje slabo zastraženo. Sledilo je obdobje, ki ga zgodovina pozna pod imenom *la semaine sanglante*, krvavi teden. Do 28. maja, ko se je pokol končal na pokopališču Père Lachaise, je bilo pobitih okrog 30.000 predstavnikov komune, 38.000 jih je bilo aretiranih in 7000 deportiranih (Marxists Internet Archive 2009d). To je bil konec Pariške komune.

2.4 Dosežki in posledice obdobja

Kljub njeni kratkotrajnosti so kasnejši teoretiki, kot so Marx, Engels, Bakunin, Lenin in Trocki, izkušnjo Pariške komune bolj ali manj podrobno obravnavali in iz nje poskušali vleči teoretične nauke, predvsem kar se tiče diktature proletariata in odmiranja države.

Marx je v svojih nagovorih I.D.A. poudaril, da je komuna izgubila dragocene trenutke, ko ni v pravem trenutku korakala nad versaillesko vlado in si s tem pridobila dovolj časa, da bi podpora dežele prišla do izraza. Na njeno stran bi namreč stopil tako srednji razred, ki so ga prejšnje vlade razočarale s praznimi obljubami po revoluciji 1848, s podreditvijo izobraževanja cerkvi in brezsmiselno vojno, kot kmetje, ki bi jih iz revščine rešil prenos vojnih davkov na druge sektorje in načelo, da bo cerkev odvisna le še od prispevkov vernikov, ne pa od izterjanega davka. Komuna bi se morda rešila tudi z začasno centralizacijo določenih vidikov odločanja in ne bi takoj razpustila vojske (Marx 1871, 4. pogl.). Skupaj z Engelsom pa je v komuni videl končno odkriti način za emancipacijo delavskega razreda, saj je z novimi oblikami organizacije začela odmirati država in se je oblikovala diktatura proletariata (Engels 1891).

Mihail Bakunin je v nasprotju z Marxom zagovarjal takojšnjo razpustitev države in oblikovanje decentraliziranih delavskih svetov. Pariška komuna je bila zanj zgleden primer za tak poskus (Bakunin 1871).

Trocki je poudaril, da je bila Komuna prepozna, oblast bi morala prevzeti že s 4. septembrom ob začetku tretje republike. Potrebovala bi tudi močno strankarsko vodstvo, ki se ne bi pustilo preslepiti demokratičnim, parlamentarnim in avtonomističnim formulam, ki proletariat le odvrčajo od svojega poslanstva (Trocki 1921).

Lenin se je strinjal z Marxovimi ugotovitvami in poudaril, da je bila Komuna premehka, ko ni pravočasno onemogočila Thiersove vlade in ko si ni podredila institucij, kot je bila recimo pariška banka, ki so se kasneje povezale s Thiersom (Lenin 1908).

Zanimivi sta tudi dve povezavi med Blanquijevo mislijo in kasnejšimi poskusi vzpostavitve komunističnih držav. Blanquisti so zagovarjali pristop, da skrivna skupina maloštevilnih dobro organiziranih ljudi pride na oblast, nato pa za sabo pripelje v revolucijo ostale (Engels 1891). Ta ideja je zelo podobna Leninovi vlogi izvidnice profesionalnih revolucionarjev, ki izobražujejo in vodijo ljudi v novo ureditev (Lenin 1902, Zaključek). Tudi Marx govori o francoskem delavskem razredu kot o izvidnici modernega proletariata (Marx 1871, 6. pogl.).

Prav tako je Blanquijeva izjava »Kdor ima železo, ima kruh« (Blanqui 1851) po pomenu in obliki sorodna Maovi znani izjavi »Politična moč raste iz puškine cevi« (Mao 1938), kar je Mao uporabil kot razlog za koncentracijo moči v stranki, ki s tem lahko vodi družbene spremembe.

Omeniti velja tudi vlogo terorja, ki je bil v Parizu poznan že iz časov revolucije 1789. Karl Kautsky (Kautsky 1919, 6. pogl.) poudarja, da Pariška komuna terorja ni vključila v svojo politiko, razen enega ukrepa – aretacije talcev z namenom ustrahovanja sovražnika s pritiskom ne nemočne. Aretacije talcev so po njegovem brezupna metoda, ki redko prepreči krutosti, ponavadi pa jih celo stopnjuje. Pariška komuna je ob Thiersovem pobijanju talcev sprejela odločitev, da bo za vsakega ubitega pripadnika komune ubila tri talce, vendar je ta ukrep ostal mrtva črka na papirju (ibid.). Nekateri talce so usmrtili šele ob dogodkih krvavega tedna, ko so jih v to s svojimi dejanji prisilile MacMahonove enote (Marx 1871, 6. pogl.). Večjo vlogo je teror dobil v Rusiji v času sovjetske ureditve, ki pa je svoje načrte črpala tudi iz izkušnje Pariške komune.

V Pariški komuni so se prikazali vsi različni vidiki takratnega socialističnega gibanja. Komuna je bila odsev želje po borbi s kapitalizmom s ciljem boljše prihodnosti za izkoriščane, obenem pa se je v njej odsevala realna neenotnost takratnega gibanja. Teoretski spori znotraj internacionale so bili delno krivi za to, da podpora komuni ni bila dovolj enotna, neuspeh komune pa je nazaj usodno vplival na razkol med marksisti in anarhisti, saj je vsaki strani ob lastni interpretaciji pomenil praktični dokaz, da ima sama prav in da se druga stran usodno moti.

Glavni dosežki prve internacionale so bili – poleg pomembnih praktičnih zgledov Pariške komune – torej idejni, a z realnimi vplivi na prihodnost. V idejnem boju so prevladale Marxove ideje. Socializem bo dosežen postopno, z dviganjem delavske razredne zavesti in le skozi končno delavsko revolucijo. Ker države igrajo umazano igro, mora delavski razred obvladati politiko in diplomacijo, opazovati vlade in jim po potrebi nasprotovati (Marx 1864). Skozi izkušnjo Pariške komune se je pokazalo, da prava vojna ne poteka med narodi, ampak med razredi, in da je I.D.A. zato osnovana kot nasprotna organizacija svetovni zaroti kapitala (Marx 1871, 6. pogl.). Dokazala se je tudi ena začetnih idej internacionale, da posamezni poskusi brez širšega sodelovanja propadejo (Marx 1864). Glavno ugotovitev obdobja Prve internacionale tako lahko povzamemo s pozivom, ki ga najdemo na koncu Komunističnega manifesta iz leta 1848 in se v spremenjeni obliki še danes pojavlja v dokumentih internacional: »Proletarci vseh dežel, združite se!« (Marx in Engels 2009, 141).

Vsi ti pogledi in predvsem različne možnosti njihove interpretacije so močno vplivali na naslednje obdobje.

3 Vzpon političnih strank in njihove vloge

Imperializem 19. stoletja je bil logična posledica kapitalističnega sistema svetovnega gospodarstva. Podrejanje drugih dežel je bilo potrebno, da se je tedanji red lahko ohranjal (Beer 1937, 80). Prav ta splošni pristop izkoriščanja pa je bil kriv za vse hitrejše širjenje socialističnega gibanja. Proti koncu 19. stoletja je imelo gibanje že milijone pristašev, ki so se vsaj v bistvu prištevali k marksizmu (ibid.). Vseeno pa sta smrti Marxa leta 1883 in Engelsa leta 1895 pomenili, da je tudi močno vplivna ideja marksizma postala odprta za interpretacijo, te pa so bile v tem obdobju številne in zelo različne.

3.1 Druga internacionala

Druga internacionala je bila v nasprotju s prvo organizacija socialističnih in delavskih političnih strank, ki so imele napisane programe, izvoljeno vodstvo in bazo članov po posameznih državah. Ustanovljena je bila 14. julija 1889 na srečanju v Parizu, kjer so sodelovale delegacije iz 20 držav. Njen namen je bil nadaljevanje dela Prve internacionale, katere načela je tudi uradno prevzela (Marxists Internet Archive 2009e).

Med vidnejšimi članicami Druge internacionale so bile Nemška socialdemokratska stranka, Ruska socialdemokratska delavska stranka, Francoska delavska stranka, Britanska delavska stranka, Belgijska delavska stranka, Italijanska socialistična stranka, Švedska socialdemokracija, Ameriška socialistična stranka ter Socialdemokracija kraljestva Poljske. Številne med temi strankami so se v času obstoja Druge internacionale preimenovali, razdelile v več struj, ali združile z drugimi skupinami v nove stranke. Med pomembnejšimi razdori sta bila razcep Ruske socialdemokratske delavske stranke na boljševice in menjševike ter odcep Spartakovcev od Nemške socialdemokratske stranke.

Odločitve je Druga internacionala sprejemala na kongresih. Med odločitvami velja izpostaviti začetek mednarodne kampanje za osemurni delovnik ter določitev 1. maja za mednarodni dan delavcev in 8. marca za mednarodni dan žensk. Na pariškem kongresu je internacionala za svoj stalni sedež določila Bruselj in tam postavila svoje izvršno in informativno telo, Mednarodni socialistični urad. Njegov predsednik je bil Emile Vandervelde, sekretar pa Camille Huysman, oba člana Belgijske delavske stranke (ibid.).

Kot v Prvi internacionali pa so bili glavni spori vezani na različno razumevanje teorije in prakse ideje socializma, predvsem med reformističnim in revolucionarno marksističnim pristopom. Glavne spore lahko časovno razdelimo na tri obdobja (Beer 1937, 83).

Prvo obdobje je še vedno označevalo dogajanje na ločnici med socializmom in anarhizmom. Do leta 1896 je internacionala anarhiste dokončno zavrnila in jih ni pripustila h kongresu (ibid.).

V drugem obdobju, do vključno leta 1904, je bila v ospredju razprava o temeljnih načelih političnega razrednega boja. Na londonskem kongresu leta 1896 so se izrekli za samoodločbo narodov in proti kolonializmu. Prepovedano je bilo vstopanje v meščanske vlade in kršitelje tega pravila je lahko doletela izključitev iz internacionale. Tako sta bila med drugimi izključena Alexandre Millerand in Aristide Briand. Načelo nesodelovanja z meščanskimi vladami pa je bilo ob zgodovinskih okoliščinah ključno tudi za spore tretjega obdobja (ibid.).

Za tretje obdobje je bil že značilen duh približujoče se svetovne vojne in ta spor se je za Drugo internacionalo izkazal kot usoden. Na kongresu v Stuttgartu leta 1907 je 884 delegatov iz 25 držav z vsega sveta sprejelo odločilne resolucije glede odnosa internacionale do približujočega se konflikta. Odločili so se »za nacionalno obrambo in razredni boj« (Beer 1937, 84). Problem je nastal, ker sta si bila ta dva interesa nasprotna. Vzroki vojne namreč niso več izhajali iz nacionalnih konfliktov in despotske samovolje, ampak iz imperialističnih in kolonialnopolitičnih stremeljenj (Beer 1937, 83), zato je bil razredni boj mogoč le z nasprotovanjem mednarodnemu kapitalističnemu sistemu, ki ga je boj med državami poosebljal.

Svetovna vojna je bila ob pomanjkanju organiziranega nasprotovanja torej neizbežna. Kljub načelnemu nasprotovanju vojni s strani Druge internacionale pa je ob teoretičnih prispevkih nekaterih vidnejših pripadnikov gibanja in takratnem političnem kontekstu do nje vseeno prišlo. Tu se postavljata dve vprašanji. Kako? In zakaj?

3.2 Spor med reformističnim in revolucionarnim pristopom

V središču neenotnosti akcije socialističnega gibanja, ki bi v tem času vojno morda lahko preprečilo, je razlika med dvema pristopoma, med reformističnim in revolucionarnim. Ta spor se je odvijal tako na ravni strankarskih prizadevanj, kot na ravni razgibanih teoretskih debat tega obdobja.

3.2.1 Nastanek posameznih strank in vpliv zgodovinskega konteksta

Obdobje na prelomu iz 19. v 20. stoletje v okviru socialističnega gibanja zaznamuje nastanek številnih političnih strank in strokovnih združenj. Vodilno vlogo pri razvoju gibanja je imela tu Nemška socialdemokratska stranka, ki je poleg lastnega dela pomagala oživiti francosko delavsko gibanje, njeni uspehi so spodbudili maloštevilne angleške socialiste, da so ustanovili svojo socialdemokratsko organizacijo, slovanske dežele pa so imele nemško socialdemokracijo za vzor (Beer 1937, 80). Stranke v vsaki deželi pa so imele svoje značilnosti glede na specifičnost lokalne situacije.

Nemška socialdemokratska stranka (Sozialdemokratische Partei Deutschlands - SPD) je nastala leta 1875 z združitvijo eisenachovcev in lassaleancov v Gothi. Gothski program je predstavljal mešanico demokratičnih, socialnoreformnih in pacifističnih idej. Leta 1878 je bil v nemških deželah uveljavljen zakon, ki je prepovedoval socialistične stranke. Preganjani pripadniki SPD so delovali v ilegali, dokler leta 1890 zakon ni bil odpravljen (Beer 1937, 87).

Leta 1891 je SPD sprejela nov, Erfurtski program (The Erfurt Program 1891). Njegov glavni avtor je bil Karl Kautsky, ki je programu dodal tudi obsežno razlago (Kautsky 1888). Teoretični del Erfurtskega programa je bil marksističen, praktični del pa demokratičen in socialnoreformističen. Iz let preganjanja je stranka tako izšla demokratična in socialistična (Beer 1937, 87).

Glede na uspeh nemškega gospodarstva in razmah strokovnih organizacij, ki so podpirale vladna prizadevanja, pa se je v okviru nemške socialdemokracije kmalu oblikovala nova smer, ki je dobila ime revizionizem in zagovarjala načelo, da je prehod v socialistično družbo mogoč tudi brez revolucije preko mirnih socialnih reform. Teoretično podlago temu pristopu je priskrbel Eduard Bernstein, nasprotovali pa so mu predvsem Kaustky, Franz Mehring in Rosa Luxemburg (Beer 1937, 88).

Na tej točki se je v SPD začela kazati velika razlika med teorijo in prakso. Medtem ko so v znanstvenih člankih in na kongresih predvsem zmagovale ideje pripadnikov revolucionarne smeri, se je skozi dnevno delo SPD kot ideal pokazal parlamentarni način vladanja in reševanje problemov skozi socialno zakonodajo. Vse močnejši je bil torej dvom v revolucionarne zmožnosti delavskega razreda in stranka je imela vse več smisla za 'realnopolitične' dnevne zahteve (ibid.).

Podobna situacija je bila na območju Avstro-Ogrske, le da je bilo tu zaradi slabših finančnih in gospodarskih pogojev stanje delavcev na precej nižjem nivoju, kar je

vplivalo tudi na pojav anarhistično terorističnih elementov gibanja. Leta 1889 so se različne skupine združile v Socialdemokratsko delavsko stranko Avstrije (Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs - SDAPÖ), ki je bila znana po tem, da je imela najbolj disciplinirano članstvo, saj je načrtno vzgajala množice. Z neprestano agitacijo so tako leta 1907 vlado prisilili v uvedbo splošne volilne pravice. Podobno kot v Nemčiji pa je v stranki začel prevladovati revizionizem (Beer 1937, 89-90).

V Veliki Britaniji so se po propadu chartizma leta 1855 posvetili izgradnji strokovnih in združnih organizacij. Začetke socialističnega gibanja lahko opazimo šele leta 1882, ko je Henry Myers Hyndman ustanovil Demokratično federacijo s socialno reformističnim programom, ki se je kmalu zatem preimenovala v Socialdemokratsko federacijo, ki pa je že imela socialističen program (Beer 1937, 91).

Vplivni sta bili tudi Fabian Society, intelektualno gibanje, ki je zagovarjalo socialno reformistične ideje, in Neodvisna delavska stranka (Independent Labour Party – ILP), ki je na svojo stran dobila številne strokovne organizacije, ki so bile takrat preganjane skozi številne sodne procese. Skupaj so leta 1900 ustanovili Delavsko stranko (Labour Party), ki je bila osnovana kot velika strokovna in socialno reformistična delavska stranka, a je bila počasi vse bliže socialistični miselnosti. Na začetku jo je vodil James Keir Hardie, po njegovi smrti pa James Ramsay MacDonald, oba iz vrst ILP (Beer 1937, 91-92).

V Franciji je socialistično gibanje po porazu Pariške komune počasi začelo ponovno pridobivati na moči. Jules Guesde in Paul Lafargue sta prek stika z Marxom in Engelsom širila marksistične socialistične ideje, gibanje pa je poživila, a obenem razcepila, tudi vrnitev pripadnikov komune iz tujine ter izpustitev Blanquija iz ječe leta 1879 (Beer 1937, 93).

Leta 1880 je bila ustanovljena Francoska delavska stranka (Parti Ouvrier Français – POF). Njen program sta spisala Guesde in Lafargue z Marxovo pomočjo. Že leta 1882 so iz nje izstopili reformistično usmerjeni člani in ustanovili lastno organizacijo. Ker so bili mnenja, da je mogoče delavce osvoboditi z reformami, ne le z revolucijo, so se poimenovali Posibilisti. Obenem so obstajale še druge socialistične in blanquistične organizacije, med katerimi velja omeniti organizacijo neodvisnih socialistov, v katero so se šteli Millerand, Viviani, Briand in Jean Jaurès. Na volitvah je bil med vsemi skupinami boj, ki je povzročil cepitev volilnih glasov na levici. V začetku 20. stoletja je bilo francosko socialistično gibanje tako docela razkosano (ibid.).

Po amsterdamskem kongresu Druge internacionale, ki je sprejel resolucijo o razrednem boju za svoje vodilo, so se francoske stranke združile v enotno stranko pod vodstvom Jeana Jaurès-a, Francosko sekcijo delavske internacionale (Section Française de l'Internationale Ouvrière – SFIO), ki je kmalu začela pridobivati na politični moči (Beer 1937, 93-94).

Še pomembnejše od strankarskega je bilo v Franciji strokovno gibanje, znano pod imenom sindikalizem in od leta 1895 združeno v Splošno delavsko zvezo (Confédération Générale du Travail – CGT). Sindikalistične teorije so združevale misel o razrednem boju in Marxovo pojmovanje zgodovine z Bergsonovo filozofijo ter Proudhonovimi in Bakuninovimi protidržavnimi nauki. To gibanje je kot edino odrešilno sredstvo osvoboditve proletariata videla množično stavko (Beer 1937, 94-95).

Moderno socialistično gibanje se je v Italiji začelo z letom 1867 pod vplivom Prve internacionale. Po njenem razcepu je razcep sledil tudi v Italiji, a je anarhizem polagoma potihnil in se je razširil marksizem. Leta 1892 je bila v Genovi ustanovljena enotna delavska stranka, ki je leto kasneje dobila ime Italijanska socialistična stranka (Partito Socialista Italiano – PSI). Njeni vodilni figuri sta bili Filippo Turati in Enrico Ferri. Stranka je uspešno napredovala, v njej pa so bili opazni nemški in francoski vplivi, delno revizionizma, delno anarhosindikalizma (Beer 1937, 95-96).

Rusko socialistično gibanje se je začelo že v Bakuninovih časih s problemi po osvoboditvi kmetov, moderno obliko pa je dobilo v 80. letih 19. stoletja, ko so se socialisti od kmetov začeli obračati k na novo rastočemu proletariatu. Med delavci so obstajale tajne bojne organizacije, v 70. letih pa so obstajale tudi teroristične organizacije, ki so bile prepričane, da svobode ni mogoče doseči brez uničenja absolutizma in njegovih organov. Leta 1876 je bila organizirana revolucionarna zveza Zemlja in svoboda, za katero je stala organizacija Narodnaja volja, ki je izvedla številne atentate, vključno z atentatom na carja Aleksandra II (Beer 1937, 98-99).

V naslednjih desetletjih se je v Rusiji predvsem preko zunanjih naložb in oboroževanja uspešno razvijala industrija, kar je povzročilo preobrat v zgodovini ruskega socializma, poslanstvo preobrazbe države je namreč prevzel proletariati. Leta 1898 je bila ustanovljena Ruska socialdemokratska delavska stranka (RSDRP). V stranki sta bila močno zastopana dva različna pristopa, zato so se na kongresu stranke leta 1903 razcepili na menjševike z Juliusom Martovom in Pavlom Axelrodom na čelu ter boljševice pod vodstvom Vladimirja Lenina. Menjševiki so bili evolucionisti, ki so revolucijo videli le kot končni smoter dolgega kapitalističnega razvojnega procesa, v

čemer so delili pogled nemške SPD, medtem ko so boljševiki revolucijo videli kot vzvod za pospešitev evolucije (Beer 1937, 99-100).

Omeniti velja tudi Leva Trockega, ki se je najprej postavil na stran menjševikov, nato se je kot nevtralen več kot desetletje trudil nazaj združiti obe strani, dokler se končno ni pridružil boljševikom pred oktobrsko revolucijo (Marxists Internet Archive 2009e). Njegova vloga je bila, tako kot Leninova, pomembna v naslednjem obdobju.

Ob delavskih menjševikih in boljševikih je v Rusiji od leta 1901 obstajala tudi Socialnerevolucionarna stranka Rusije (SSR). Njeni pristaši so bili predvsem kmetje, in pripadniki agrarnega socializma in individualnega terorizma (Beer 1937, 100).

Zgodba poljskega socializma je podobna ruski. Ideje so prešle od utopičnega do agrarnega socializma do teroristične dobe. Leta 1892 ustanovljena Poljska socialistična stranka (PPS) je prišla v nasprotje z nemškimi in ruskimi socialisti ter dobivala vse bolj nacionalne ideje. Proti PPS se je postavila Rosa Luxemburg, ki je z Leonom Jogichesom leta 1893 ustanovila stranko Socialna demokracija Poljskega kraljestva, ki je sledila marksističnim načelom (Beer 1937, 101).

Socialistična misel je v Združene države Amerike prišla preko nemških izseljencev, ki so se leta 1877 začeli zbirati okrog Newyorškega ljudskega časnika in ustanovili Socialistično delavsko stranko (Socialist Labour Party – SLP). V 80. letih so se stranki začeli pridruževati tudi Američani, med drugimi Daniel De Leon, ki je v SLP s prevodi Marxovih in Engelsovih del pripeljal marksistični pogled. Velik del SLP pa se z De Leonovimi taktikami ni strinjal, zato je leta 1901 opozicija izstopila iz stranke in ustanovila Socialistično stranko Amerike (Socialist Party of America – SPA). Kasneje se je SPA vse bolj krepila, SLP pa vse bolj nazadovala (Beer 1937, 102-103).

Pomembna za ameriško socialistično gibanje je tudi ustanovitev sindikalistične organizacije Industrial Workers of the World (IWW), ki jo je De Leon s podporniki ustanovil leta 1905 v Chicagu kot strokovno organizacijo, ki poudarja razredni boj in ekonomsko akcijo, a ne zanemarja parlamentarne. Ker pa je bila kmalu večina članov IWW strogo proti parlamentarni akciji, so De Leon in njegovi podporniki ustanovili novi IWW v Detroitu, ki se je nato preimenoval v Workers' International Industrial Union (Beer 1937, 103-104).

Različne stranke članice Druge internacionale so torej glede na lastno okolje oblikovale vsaka svojo kombinacijo načel. Ta načela pa so po eni strani vplivala na teoretike tistega časa, po drugi strani pa so se skozi njihova dela ustvarjala, utrjevala in spreminjala.

3.2.2 Teoretične zasnove različnih pristopov

Na tem mestu je treba najprej poudariti, da je bili obdobje Druge internacionale teoretsko zelo razgibano obdobje socialističnega gibanja. Ob tem dejstvu bom v tem razdelku obravnaval le za socialistično gibanje pomembnejše ideje in njihove bolj vplivne avtorje. Osredotočil se bom na vprašanja reforme ali revolucije, demokracije ter uporabe množične stavke in centralizma, in sicer na podlagi tekstov Eduarda Bernsteina, Karla Kautskya, Rose Luxemburg, Vladimirja Lenina in Leva Trockega.

Eduard Bernstein je kot srednjo pot med Marxovimi idejami in liberalizmom utemeljil idejo socialne demokracije (Lukšič 2000, 13). V svojem delu *Predpostavke socializma in naloge socialne demokracije* (Bernstein 1899) je predstavil alternativno teorijo socializma, revizijo Marxovih idej, zato so ta pogled njegovi sodobniki poimenovali revizionizem. Bernstein pravi, da je socializem mogoče doseči tudi brez revolucije, z reformami in postopnim predrugačenjem obstoječega kapitalističnega sistema. Znan je po svoji misli, da je njemu »to, kar je splošno imenovano končni cilj socializma nič, gibanje pa je vse« (Bernstein 1899, Zaključek).

Bernstein kot končni cilj še vedno vidi socializem, a ga bo treba doseči skozi daljše obdobje demokratičnega prehoda z minimalno uporabo nasilja in maksimalno mero razumnega načrtovanja. Diktaturo proletariata vidi kot zgrešen koncept, saj bo proletariat zmago dosegel s pomočjo svojih neproletarskih zaveznikov. Bistvo prehoda v socializem je vse večja enakost, ki se jo da doseči s socialnimi politikami, kot so nacionalizacija, socialna zavarovanja, zagotovitev bivališč in pravilna distribucija hrane. Del gospodarstva bi moral biti v javni lasti, razen tam, kjer zasebni upravljalci delo lahko opravijo bolje. Tudi razpolaganje z zasebno lastnino ni omejeno, država lahko v skladu z zakoni tudi razlašča. Poudarja tudi, da država ne bo odmrla in da bo njena vloga ostala, saj je njen administrativni aparat potreben za upravljanje družbe. Državo lahko le spremenimo v smer reprezentativne demokracije, organizirane na osnovi socialne in ekonomske enakosti (Gay 1962, 247-250).

Podobne ideje so promovirale različne organizacije, med njim Fabian Society, francoski posibilisti in sindikalisti, kasneje pa tudi strankarski voditelji, kot je bil recimo Jean Jaurès (Jaurès 1906).

Proti Bernsteinovi ideji so se postavili številni teoretiki, predvsem Kautsky, Rosa Luxemburg, Lenin in Trocki. Kautsky poudari, da je revolucija prej ali slej nujna, če hoče družba preiti na višjo stopnjo razvoja (Kautsky 1902, 1. del). Rosa Luxemburg v

svoji polemiki proti Bernsteinu, *Reforma ali revolucija*, Bernsteinovo idejo poimenuje oportunistem, ki je v interesu male buržoazije, ima pa svoje zasluge, saj je s svojo nezadostnostjo okrepila marksistično idejo (Luxemburg 1900, 10. pogl.). Lenin v svojem znanem pamfletu *Kaj storiti?* izpostavlja pomembnost revolucionarne aktivnosti, treninga množic in revolucionarne stranke, ki bi vodila politični boj (Lenin 1902). Trocki v državi in parlamentarizmu vidi sredstvo organiziranja, ki lahko pripomore k stagnaciji ali revoluciji, odvisno v čigavih rokah je (Trocki 1906, 4. pogl.).

Drugo vprašanje je vprašanje vloge demokracije. Bernstein demokracijo vidi kot predpogoj socializma (Bernstein 1899, 3. pogl.), Rosa Luxemburg pa mu odgovarja, da buržoazna demokracija ni predpogoj, ampak je zvezana z usodo socialističnega gibanja. Polno demokracijo bomo dosegli šele ob uspešni revoluciji in prehodu v končni socializem (Luxemburg 1900, 6. pogl.). Kautsky obdobje meščanske demokracije vidi kot obdobje, v katerem mora proletarijat dozoreti za revolucijo, ki pa bo na koncu nujna, saj v istem procesu pridobiva na moči tudi kapital (Kautsky 1902, 1. del).

Množična splošna stavka je po mnenju nekaterih avtorjev eno od glavnih orodij pritiska delavskega razreda. Rosa Luxemburg vidi množične stavke kot pomemben vzvod moči proletariata za vzpostavljanje pogojev, v katerih lahko stopi v politični boj, tudi v parlamentarni areni (Luxemburg 1906). Lenin govori o treningu množic v revolucionarni aktivnosti, kjer ekonomski boj ni dovolj. Sindikalizem je buržoazna politika in sindikati so buržoazni instrumenti, aktivna mora biti množica pod vodstvom profesionalnih agitatorjev (Lenin 1902, 3. in 4. pogl.).

Kautsky ideje množične stavke ne podpira. Manjše stavke zanj ne služijo svojemu namenu, dokler so kapitalistični karteli premočni, zato bi bila smiselna le ena velika končna stavka, ki pa bi ohromila ne le kapitaliste, ampak celotno družbeno eksistenco in bi se tako podrla sama vase. Če bi že imeli tako možnost koordinacije, da bi vse delavce naenkrat pripravili do stavke, bi bila moč gibanja že zadostna, da stavke sploh ne bi potrebovali (Kautsky 1902, 1. del). Rosa Luxemburg takemu vidiku oporeka in izpostavi, da so stavke že učinkovito dosegle številne cilje, kot sta volilna pravica in osemurni delovnik (Luxemburg 1910, 5. del).

Vprašanje centralizma je vezano na rusko izkušnjo in Leninovo idejo vodilne stranke profesionalnih revolucionarjev (Lenin 1902, 4. pogl.). V tej ideji sta mu nasprotovala Rosa Luxemburg in Lev Trocki, ki nastopita s podobnim argumentom. Duh socialne demokracije zahteva koordinacijo in poenotenje gibanja, ne pa podrejanje vsiljenemu setu pravil. Centralizacija pomeni le večji nadzor, drugače pa gibanje omejuje

(Luxemburg 1904, 1. del). Centralizem predpostavlja disciplino, disciplina pa uniči različne poglede, kar ošibi gibanje. Vodilni ne morejo imeti vedno prav, na tak način se lahko izgubljajo dobre nove ideje (Trocki 1904, 3. del).

Teoretske debate tega obdobja bi lahko še odločilneje vplivale na razvoj socialističnega gibanja, a jih je zgodovinska situacija prehitela. Pred vrati je bila prva svetovna vojna in ob tej grožnji je večina strank bolj kot po teoriji reagirala glede na svoj trenutni položaj.

3.2.3 Odziv posameznih strank na grožnjo vojne in konec Druge internacionale

Na kongresu Druge internacionale leta 1907 v Stuttgartu so stranke razpravljale o primeru, da izbruhne vojna. Gustave Hervé je predlagal, da bi v slučaju vojne organizirali generalno stavko in vstajo proletariata, ki bi vojno onemogočili. Eduard Vaillant in Jean Jaurès sta idejo načeloma podprla, a le kot skrajno sredstvo, medtem ko je Jules Guesde zastopal stališče, da je vsaka agitacija proti vojni utopična, saj je ta neizbežna posledica kapitalizma in je najboljša protivojna propaganda socialistična izobrazba. Član nemške SPD August Bebel je Hervéjev predlog označil za neizvedljiv, saj se ob izbruhu vojne prebivalstva polasti razburjenje, kar onemogoča opozicijo obrambi dežele (Beer 1937, 84).

Vseeno je Stuttgartski kongres prišel do konsenza, ki so ga zapisali v resolucijo o vojni (Resolution adopted at the Seventh International Socialist Congress at Stuttgart 1907). Resolucija pravi, da boja proti militarizmu ni mogoče ločiti od razrednega boja. Vojne med kapitalističnimi državami so posledica konkurenčnega boja na svetovnem trgu. Kriva sta tudi stalno oboroževanje in gojenje predsodkov med narodi, kar je oboje v interesu kapitalističnega razreda. Vojne so spojene z bistvom kapitalizma in jih bo konec šele s koncem kapitalističnega reda, delavski razred je tako naravni nasprotnik vojn. Rešitev resolucija vidi v organizaciji ljudske obrambe kot alternativni vojski, saj bodo napadalne vojne tako postale nemogoče. Internacionala ne podaja enotnih navodil za boj proti vojni, a se morajo stranke različnih dežel ob krizi poenotiti. S pritiskom proletariata na vlade se da doseči razorožitev in prerazporeditev sredstev drugam.

Zadnja dva odstavka resolucije so dodali Rosa Luxemburg in ruska delegata (Beer 1937, 86), govorita pa o tem, da so ob grožnji vojne delavski razredi posameznih držav in njihovi parlamentarni predstavniki ob podpori internacionale dolžni storiti vse, da se

vojna prepreči, če pa vojna vseeno izbruhne, se morajo truditi za njen hiter konec (Resolution adopted at the Seventh International Socialist Congress at Stuttgart 1907).

Kljub načelom razrednega boja in protivojni usmeritvi resolucije pa so stranke ob grožnji vojne reagirale na zelo različne načine. V Nemčiji parlament ni imel realne moči, je le predstavljal enotnost nemških plemen in dovoljeval davke, kar je v tem primeru tudi izpolnil, ko je SPD glasovala za vojne kredite. V Avstriji stranki vojne ni uspelo preprečiti s pritiski na vlado za pametnejšo politiko do Srbije, saj ni imela dovolj moči. V Veliki Britaniji se je ob izbruhu vojne na njeno stran postavil velik del laburistov s fabijci in SDF. Le ILP ni odobraval vojne, a je kmalu tudi ta prevzela pogled solidarnosti do države. V Franciji je preobrat pomenil atentat na pacifističnega Jaurès. Guesde in Sembat sta zatem stopila v vlado, Vaillant pa je agitiral za vstop Italije v vojno na strani antante. Tudi večina sindikalistov je bila ob izbruhu vojne za strankarski mir, *union sacrée*. Za Italijansko socialistično stranko je bila odločilna vojna v Tripolitaniji. V stranki je bilo čutiti veliko imperialistično navdušenje nekaterih, a se je stranka izrekla za nevtralnost in izključila člane, ki so temu nasprotovali, med drugimi Benito Mussolinija. V Rusiji so se za vojno izrekli Kropotkin, Plehanov, njuni podporniki in SSR, proti pa Lenin z boljševiki, Trocki in večji del menjševikov. Poljska socialistična stranka je vojno podpirala kot sredstvo za osvoboditev od Rusije, Nemčije in Avstrije, Socialdemokracija Poljskega kraljestva Rose Luxemburg pa ji je nasprotovala (Beer 1937, 87-101).

Začetek prve svetovne vojne je po besedah Leva Trockega pomenil efektivno smrt internacionale. Različne sekcije internacionale, recimo v Nemčiji in Franciji, so namesto aktivnega upora oblasti v svojih državah glasovali za vojne kredite in s tem pripomogli k začetku vojne, kar je bilo v nasprotju z načeli razrednega boja in delavske solidarnosti (Marxists Internet Archive 2009č).

Take odločitve so, kot rečeno, posameznih sekcijah povzročile takojšen odpor njihovih marksističnih in internacionalističnih kril. Najvidnejši so bili kot marksistično krilo Ruske socialdemokratske delavske stranke boljševiki z Leninom na čelu, Lev Trocki, ki se znotraj stranke ni opredelil ne za boljševike ne za menjševike, Rosa Luxemburg in Karl Liebknecht kot revolucionarno krilo Nemške socialdemokracije ter večina Socialistične stranke Amerike pod vodstvom Eugena V. Debbsa (ibid.).

Na konferenci v Zimmerwaldu 1915 so se protivojni socialisti še enkrat poskušali postaviti proti socialnemu patriotizmu socialdemokratskih voditeljev in ohraniti mednarodno enotnost. Oblikovali so skupino imenovano Zimmerwaldska levica, a na

konferenci proti večini niso uspeli doseči svojih ciljev, zato so se zavezali, da bodo znotraj te skupine delovali samostojno in v mednarodnem obsegu (Marxists Internet Archive 2009f). Konferenca v Kienthalu leta 1916 je nadaljevala delo Zimmerwaldske konference, hkrati pa je bila tudi zadnja konferenca Druge internacionale, saj se naslednje, v Stockholmu leta 1917, delegati niso mogli udeležiti (Marxists Internet Archive 2009e).

Pripadniki Zimmerwaldske levice so nato igrali pomembno vlogo pri združevanju internacionalističnih elementov socialdemokracije v svojih državah v komunistične stranke (Marxists Internet Archive 2009f). Leta 1919 so pod okriljem Komunistične stranke Sovjetske zveze ustanovili Tretjo oziroma Komunistično internacionalo (Marxists Internet Archive 2009e).

Druga internacionala je skozi vojno nadaljevala delo v Švici kot Bernska internacionala. Leta 1920 se je že nedelujoča reorganizirala, del socialističnih strank pa je raje ustanovil svojo organizacijo, Mednarodno delavsko zvezo socialističnih strank, znano tudi kot Druga-in-pol internacionala. Leta 1923 sta se obe združili v socialdemokratsko Delavsko in socialistično internacionalo, ki je obstajala do leta 1940. Po drugi svetovni vojni je bila kot njena naslednica ustanovljena Socialistična internacionala. Ta internacionala obstaja še danes (Wikipedia 2009e).

3.3 Dosežki in posledice obdobja

Dogodki in ideje obdobja Druge internacionale so imeli za celotno mednarodno skupnost daljnosežne posledice. Veliki koraki so bili storjeni na področju delavskih pravic z uvedbo 1. maja kot svetovnega dneva delavcev ter širitvijo prakse osemurnega delovnika. Širiti se je začela splošna volilna pravica, vse glasnejši pa so bili tudi klici po emancipaciji žensk z izbiro 8. marca za svetovni dan žensk. Največji vpliv na nadaljnji razvoj dogodkov pa je imel zagotovo razkol med reformistično in revolucionarno vejo socializma.

Na eni strani je iz tradicije sodelovanja z vladami in reformističnih načel izšel model moderne socialne demokracije, ki zagovarja postopne reforme in pot demokracije, pluralizma in reprezentativnega sistema.

Na drugi strani je, za nadaljnjo usodo 20. stoletja bolj pomembna, tradicija nesodelovanja z vladami in revolucionarna prepričanja, ki so skozi eksperiment ruske revolucije in komunističnih držav oblikovala model komunizma. Politika v skladu s prepričanji te smeri je bila v nadaljevanju večkrat povezana z vprašanjem vojne.

Rusija je po Leninovim vodstvom izstopila iz prve svetovne vojne, kar je bilo v skladu s protivojnimi načeli Druge internacionale. Hujše posledice je imelo Stalinovo nadaljevanje te politike, ko je podpisal pakt o nenapadanju s Hitlerjem in za prvega sovražnika postavil socialdemokratske stranke, ne fašističnih. Ob Mussoliniju, ki ga je Italijanska socialistična stranka izključila in mu s tem dala proste roke za politično udejstvovanje v drugo smer, in dejstvu, da je umor Rose Luxemburg in Karla Liebknechta v Nemčiji odprl vrata nacizmu, je bila Stalinova politika zares ugodna za Hitlerjeve vojne ambicije.

Stalinova dogmatičnost je poskrbela tudi za notranje spore, ki so komunistično gibanje po svetu trajno razcepili. Proti mednarodni ideji socialističnega gibanja je delovala tudi njegova doktrina socializma v eni državi, ki je na svoj način združila ideji socializma in narodne obrambe, ki sta razbili Druge internacionalo.

Usoda socialističnega gibanja se je po tem obdobju razcepila na dva tira. Kot taka ju bom tudi obravnaval v naslednjih dveh poglavjih.

4 Komunistični projekt

Ko je bila s koncem Druge internacionale socialdemokratska veja socializma ločena od komunistične, najprej velja omeniti Komunistično internacionalo. S svojimi naslednicami je namreč v svetovni politiki in usodi socialistične ideje prva odigrala odločilno vlogo.

4.1 Tretja internacionala in njene naslednice

Tretja ali Komunistična internacionala, imenovana tudi Komintern, je bila ustanovljena leta 1919 na kongresu v Moskvi kot mednarodna komunistična organizacija. Njen namen je bil presekati vez s socialdemokrati, ki so zagovarjali sodelovanje z meščanskimi vladami in postopne reforme. Program prve internacionale je bil zbran v *Manifestu Komunistične internacionale delavcem sveta*, ki ga je napisal Lev Trocki (Trocki 1924), v tem času že član boljševikov.

Manifest poudarja, da je Komunistična internacionala mednarodna organizacija, katere cilj je padec buržoaznega svetovnega reda in njegova zamenjava s socialističnim redom. Je logična naslednica prejšnjih internacional. Prva internacionala je načrtovala pot socialističnega gibanja, Druga je zbrala in organizirala milijonske množice, Tretja pa bo internacionala množične akcije in revolucionarne realizacije. Vojna leta 1914 je ubila Drugo internacionalo, ker so jo vodile stranke, ki so postale podaljšek buržoazne države, zato se mora Komunistična internacionala boriti tako proti socialnim patriotom, ki so v času vojne prestopili na buržoazno stran, kot proti socialističnemu centru, ki se trudi ponovno vzpostaviti Drugo internacionalo kakršna je bila – polno usodnih napak. Tako je za uspešni boj proti imperializmu nujen tudi boj proti socialističnemu centru, ki z napačnim usmerjanje paralizira proletariat in ga odvrča od svojega poslanstva (ibid.).

Prvi kongres je poleg resolucije o razpustitvi Zimmerwaldske zveze (Resolution on the Zimmerwald Association 1919) sprejel tudi resolucijo o nalogah komunističnih strank v deželah, kjer še ni bila vzpostavljena sovjetska vlada. Strankam nalaga tri naloge. Delavskim množicam morajo predstaviti zgodovinski pomen in nujnost nove, proletarske demokracije, ki mora zamenjati buržoazno demokracijo in parlamentarni sistem. Organizacijo sovjetov morajo razširiti med delavce vseh panog, med vojake, mornarje in tudi kmete. Končno morajo znotraj teh sovjetov poskrbeti za stabilno komunistično večino (Resolution to the Thesis on Bourgeois Democracy and the Dictatorship of the Proletariat 1919).

Delovanje Kominterne so zaznamovala tri obdobja. V prvem obdobju, do leta 1924, ko je umrl, je imel glavni vpliv nanjo Lenin. Osrednja politika internacionale pod njegovim vodstvom je bila ustanavljanje komunističnih strank po svetu, ki bodo pomagale mednarodni proletarski revoluciji. Lenin je zagovarjal načelo demokratičnega centralizma, kar je pomenilo svobodo razprave, a enotnost akcije (Lenin 1906, 8. pogl.). V praksi je to načelo vodstvu Kominterne dalo velik vpliv na politiko posameznih komunističnih strank.

Pred drugim kongresom leta 1920 je Lenin pripravil 21 pogojev za vstop v internacionalo, s katerimi bi zarisali ločnico med komunističnimi in drugimi socialističnimi skupinami (Minutes of the Second Congress of the Communist International: Seventh Session 1920). Kominterna je podpirala tudi sodelovanje z osvobodilnimi gibanji v kolonijah, tudi če so bila ta buržoazna. Prav tako so v lastnih državah stranke morale spremljati stanje in ugotoviti, kdaj so pogoji ugodni za revolucionarno vstajo, tudi preko državljanske vojne (ibid.).

Po Leninovi smrti je njegovo vlogo prevzel Stalin. Politika internacionale se je spremenila in se skoncentrirala na obrambo Sovjetske zveze kot glavne socialistične države. Stalin je oblikoval idejo socializma v eni državi in zagovarjal tezo, da je uspeh socializma mogoč tudi brez svetovnega poraza kapitalizma, kar je v svoj program vključila tudi internacionala na svojem šestem kongresu (The Programme of the Communist International Together with the Statutes of the Communist International 1929, 5. pogl.). S tem je Kominterna zavrgla idejo svetovne revolucije. Na tej točki je imel Stalinu diametralno nasproten pogled Lev Trocki (Trocki 1928).

V tretjem obdobju, po letu 1929, je Kominterna ocenila, da je kapitalizem pred propadom. Komunistične stranke so morale zato biti agresivne, militantne in ultra-levičarske, zmerni levičarji, ki so jih imenovali socialni fašisti, pa so bili označeni za glavnega sovražnika. Ta pogled je bil problematičen, saj je bil še vedno v veljavi ob vzponu Hitlerja in Mussolinija, ki pred vojno za Kominterno tako še vedno nista bila označena za glavno nevarnost. Tudi politika do kolonij se je po problemih s Kuomintangom na Kitajskem spremenila; buržoazni osvoboditelji so bile ponekod označeni za sovražnike, ponekod pa le za nezanesljive zaveznike (Wikipedia 2009a).

Trideseta leta so zaznamovale tudi Stalinove čistke znotraj Kominterne. Podlaga za redne čistke znotraj članstva strank je bila podana že v Leninovih 21 točkah (Minutes of the Second Congress of the Communist International: Seventh Session 1920), a je Stalin redne čistke, ki so pomenile le brisanje z registra stranke, v svoji veliki čistki v letih

1936 do 1938 spremenil z uporabo terorja – s policijskimi nadzori, sumi saboterjev, aretacijami in usmrtitvami. Od 1966 delegatov sedemnajstega kongresa Sovjetske stranke leta 1934 jih je bilo aretiranih 1108, od 139 članov osrednjega odbora jih je bilo aretiranih 98, aretirana ali ustreljena pa je bila tudi tretjina do polovica oficirjev Rdeče armade, skupaj s tremi sovjetskimi maršali (Marxists Internet Archive 2009c). To obdobje je torej zaznamovalo utrjevanje Stalinove pozicije moči z vse bolj neizprosnimi sredstvi.

Uporaba terorja v Sovjetski zvezi ni bila novost. Nekatere teroristične tehnike je uporabljala že Pariška komuna, ki je ruskim voditeljem še vedno štela za zgleden primer poskusa delavske revolucije (Lenin 1908). Leta 1918 so nasprotniki komunistov izvedli številne posamezne teroristične akcije, vključno z neuspehim poskusom atentata na Lenina. Kot protiukrep je vodstvo Sovjetske zveze za boj proti njim uvedlo tehnike množičnega terorja (Wikipedia 2009d).

Kautsky je v svojem delu *Terorizem in komunizem* kritiziral dejanja ruskih komunistov. Trdil je, da so z uvedbo lastne diktature v imenu diktature proletariata in razglasitvijo popolne emancipacije delavskega razreda v zaostali Rusiji stopili na pot, kjer se terorizmu ni mogoče ogniti, saj je ideja realne diktature brez nasilja iluzija. Poudaril je, da je ruski teror kriv za smrt na tisoče ljudi in za nepregledno število mučenih. Izredne komisije, ki teror vršijo, so operirale skrivno in brez potrebe po dokazih. Kot take so bile arbitrarne in podvržene korupciji. Tudi novejša politika, da usmrtitev ni dovoljena brez preiskave in sojenja, je nična, saj dovoljuje takojšnjo usmrtitev ob očitni protirevolucionarni zaroti. Kautsky teror sam označi za orodje protirevolucije, saj z ukinitvijo svobode tiska zatira različna mnenja ter jemlje talce, s katerimi grozi strankam in delavcem, ki nezadovoljni želijo stavkati, s tem pa deluje proti interesu delavskega razreda (Kautsky 1919, 8. pogl.). Stalin torej terorističnih tehnik, ki jih je uporabil v času velike čistke ni izumil sam, le uporabil jih je v vrstah lastne stranke proti svojim nasprotnikom, med drugimi proti Trockemu.

Leta 1935 je sedmi kongres internacionale pozval vse stranke, naj ob naraščajoči grožnji fašizma in nacizma oblikujejo ljudske fronte proti fašizmu in sodelujejo z vsemi protifašisti v svojih državah (Dimitrov 1935). To je bil začetek konca Tretje internacionale, saj je med vojno, leta 1943 izvršni odbor podal deklaracijo, da situacija ni več primerna za mednarodno koordinacijo in predlagajo razpustitev Kominterne (Dissolution of the Communist International 1943), kar se je tudi zgodilo. Delni razlog je bil verjetno v tem, da se je slepemu sledenju navodilom že prej uprla Maova Kitajska

komunistična stranka, delni razlog pa v tem, da je Stalin z zahodnimi zavezniki pripravljaval povojno razdelitev sveta med njihove države in Sovjetsko zvezo in jih je zato hotel pomiriti, da tam ne pripravljajo revolucije (Marxists Internet Archive 2009a).

Leta 1947 je Stalin zbral takratne ključne evropske komunistične stranke in jih združil v mrežo Komunistični informacijski urad - Informbiro. Veljal naj bi za nadomestek Kominterne, vključeval pa je poleg Sovjetske še komunistične stranke Bolgarije, Češkoslovaške, Francije, Madžarske, Italije, Poljske, Romunije in Jugoslavije, ki pa je bila že leta 1948 izključena. Informbiro je bil razpuščen leta 1956, tri leta po Stalinovi smrti. Komunistične stranke so za tem družila redna srečanja v Moskvi ter skupna publikacija *World Marxist Review*, ki je igrala pomembno vlogo pri koordinaciji komunističnega gibanja do razpada socialističnega bloka v letih od 1989 do 1991 (Wikipedia 2009a).

Po Stalinovi smrti je komunistična Sovjetska zveza obstajala še desetletja, do leta 1991. V tem času je predstavljala vodilno državo enega od blokov v hladni vojni, ki pa je na tej točki ne bom podrobneje obravnaval. Za razvoj socialističnega gibanja so pomembnejši spori, ki so se v komunistični zgodbi zgodili že prej.

4.2 Komunistični spori

Za razvoj socialističnega gibanja v okviru komunističnega projekta so pomembni tako spori med komunisti in ostalimi, kot spori med komunisti samimi. Podrobneje velja predstaviti spor med Kominterno in socialdemokratskimi strankami, spor med Stalinom in Trockim, samostojna pot Kitajske komunistične stranke ter spor med Stalinom in Titom v okviru Informbiroja.

4.2.1 Spor med Kominterno in socialdemokratskimi strankami

Komunistična internacionala je že v samem začetku svojo pozicijo načrtala kot diametralno nasprotno socialdemokratskim strankam, ki so pred prvo svetovno vojno socialno patriotsko stopile na stran nacionalnih vlad in k izbruhu vojne pripomogle.

Ta načela je sprejel prvi kongres Kominterne v Moskvi leta 1919 kot *Manifest Komunistične internacionale delavcem sveta*. Trocki je, kot že rečeno, v Manifestu napisal, da se mora internacionala boriti tako proti socialno patriotskim strankam, kot proti socialističnemu centru, ki poskuša obuditi Drugo internacionalo. Obe vrsti strank delujeta proti interesu delavskega razreda, zato se je proti njima treba boriti (Trocki 1924, 1. del).

Še bolj konkretno je odnos do socialdemokratskih strank opredelil Lenin v svojih 21 pogojih za vstop strank v internacionalo, ki jih je sprejel drugi kongres Kominterne leta 1920. V prvi točki poudarja, da mora biti vsa propaganda strank uperjena tako proti buržoaziji, kot proti reformistom vseh vrst. Po drugi točki morajo stranke na vseh pomembnih položajih v delavskem gibanju zamenjati reformiste s komunisti. Šesta točka predvideva, da stranke prikažejo socialni patriotizem kot hinavski, saj je edina učinkovita pot revolucionarni padec kapitalizma. Sedma točka zahteva popoln odmik strank od reformističnih in centrističnih politik ter poimenuje znane predstavnike teh smeri, kot so Kautsky, Turati in MacDonald. Deveta točka poziva stranke, naj v delavskih organizacijah oblikujejo komunistične celice, ki se bodo borile proti poskusom socialnih patriotov in centristov, deseta pa obsoja Amsterdamsko internacionalo sindikatov, ki so povezani s tema opcijama. Petnajsta točka poudarja, da mora vsaka stranka spisati nov, komunističen program, sedemnajsta pa da mora tudi ime spremeniti v komunistično stranko. Na ta način bo odmik od socialdemokratov viden tudi navzven. Za prehodno obdobje je bilo po dvajseti točki dovoljeno, da je v vodilnih telesih stranke vsaj dve tretjini članov, ki so že prej podpirali vstop v Kominterno, vendar so izjema od tega pravila stranke s člani omenjenimi v sedmi točki, ki jim je vstop prepovedan (Minutes of the Second Congress of the Communist International: Seventh Session 1920).

V pristopu Kominterne do posameznih strank se čuti vpliv Leninove politike demokratičnega centralizma, ki jo je jasnovidno kritizirala že Rosa Luxemburg kljub svoji smrti pred ustanovitvijo Kominterne. Zanj je bila diktatura manjšine zgrešena interpretacije diktature proletariata, ki mora iziti iz ljudske množice. Ruski revoluciji je sicer priznala razumljivost delovanja v zgodovinskih okoliščinah, a je svarila pred tem, da bi iz ruske izkušnje oblikovali teorijo, ki bo model mednarodnemu proletariatu (Luxemburg 1918, 8. pogl.). Ravno vzporednica tega scenarija pa se je v tem obdobju vršila skozi stroge pogoje Kominterne, oblikovane po ruskem zgledu.

Spremembo politike Kominterne do socialdemokratskih strank je po Leninovi smrti in Stalinovem prevzemu oblasti predlagal Trocki. Glede na porast moči fašizma je bil mnenja, da bi se morale komunistične stranke skupaj s socialdemokratskimi boriti za skupne cilje. Svaril je sicer proti skupnim političnim platformam, skupnim publikacijam in propagandi, udariti je treba skupno, a vsak po svoje, brez obvez. Tako sodelovanje je imenoval združena fronta proti fašizmu, ki jo je omejil na sporazum o tem kako, kdaj in proti komu je treba nastopiti (Trocki 1931a).

Na sedmem kongresu internacionale je Georgi Dimitrov, zadnji generalni sekretar Kominterne, to idejo glede na mednarodno stanje in bližajočo se vojno razširil in zanj uspeli dobiti podporo na kongresu. Strankam je predlagal sodelovanje z vsemi protifašističnimi organizacijami v svojih državah in oblikovanje ljudskih front proti fašizmu. Poudaril je, da so tudi socialdemokratske stranke tu štete kot zaveznice. Glede na to, da jim je bilo z novimi fašističnimi oblastmi vse težje sodelovati, ponekod pa so bile celo preganjane, se bo v njihovih vrstah moralo pokazati, kateri člani so resnični levičarji, te pa lahko kasneje komunistične stranke vzamejo v svoje vrste (Dimitrov 1935).

Po drugi svetovni vojni in koncu Kominterne je spor med socialdemokratsko in komunistično vejo socializma v svojih načelih nadaljevala na novo ustanovljena Socialistična internacionala, ki pa jo podrobneje obravnava peto poglavje.

4.2.2 Spor med Stalinom in Trockim ter Četrta internacionala

Po Leninovi smrti je na čelo Sovjetske zveze, s tem pa na vplivno mesto v Kominterni, stopil Stalin, ki je takoj začel uvajati svojo politiko. Skupaj z Nikolajem Buharinom je oblikoval idejo socializma v eni državi, katere glavni poudarki so bili leta 1928 sprejeti kot program Kominterne na njenem šestem kongresu (The Programme of the Communist International Together with the Statutes of the Communist International 1928, 5. pogl.). Socializem v eni državi se je odmaknil od načel internacionalizma in je v ospredje postavil pomembnost Sovjetske zveze kot države, v kateri bi lahko socializem zaživel brez povezave z ostalim svetom, saj ima ob svoji velikosti dovolj resursov, da ga zgradi sama.

Teorija socializma v eni državi je bila v nasprotju z osnovnimi načeli Kominterne. Že Lenin je v svojem zaključnem govoru na prvem kongresu Kominterne poudaril, da je cilj zmaga proletarske revolucije na svetovnem nivoju in ustanovitev mednarodne sovjetske republike (Lenin 1919). Glede na to, da Lenina ni bilo več med živimi, se je v bran internacionalizmu postavil Lev Trocki.

Kritiziral je teorijo socializma v eni državi, saj jo je videl kot omejeno in v nasprotju s socialistično idejo. Države so skozi kapitalizem postale ekstremno soodvisne, ne le glede materialnih dobrin, ampak tudi glede tehnologije in povezanosti delavcev, zato je socializem v eni državi tako politično kot ekonomsko nemogoč (Trocki 1928). Proti socializmu v eni državi je postavil svojo teorijo o stalni revoluciji. Ta teorija pravi, da je svetovni kapitalizem že pripravil svetovno gospodarstvo za socialistično preobrazbo, ko

je ustvaril svetovni trg, svetovno delitev dela in svetovne produkcijske sile. Ne glede na razvitost države je tako ob pogojih izkoriščanja revolucija neizbežna, prav tako pa je neizbežen prehod od demokratičnih revolucij do socialističnih revolucij, kar je prvi vidik stalnosti revolucije. Drugi vidik je to, da revolucija ob soodvisnosti držav ne more ostati v eni državi. Začne se v nacionalni, odvijte v mednarodni, zaključi pa v svetovni areni. Revolucija je torej stalna, ker se ves čas razvija in ves čas širi, dokler se uspešno ne zaključi. Kapitalizem je svetovni sistem, ki ga lahko zamenja le drug svetovni sistem. Socializem v eni državi tako ni mogoč, Buharinov program za Kominterno pa je eklektičen, saj poskuša združevati nezdržljivi ideji socializma v eni državi in marksističnega internacionalizma (Trocki 1931b, 10. pogl.).

Leta 1938 je bila ustanovljena Četrta internacionala kot odgovor na politiko Sovjetske zveze s Kominterno ter na stanje takratne Delavske in socialistične internacionale. Po mnenju Trockega ne ena ne druga ni bila več sposobna služiti podpori revolucionarnega socializma in internacionalizma. Četrta internacionala je bila odgovor Trockega in njegovih podpornikov na to stanje.

V programu Četrte internacionale je Trocki napisal, da so porazi delavskega razreda v tem obdobju krivda degeneracije njegovega vodstva. Tretja internacionala je za namene revolucije mrtva, ostali nasledniki Druge internacionale pa ne sledijo načelom in interesom delavskega razreda. Gibanje, ki ga uteleša Četrta internacionala je torej edino, ki si zasluži to ime. Kljub temu, da ni močna številčno, je močna doktrinarno in programsko, s tradicijo in prekaljenimi kadri. Program je prav tako zatrdil, da internacionala ne bo sodelovala v ljudskih frontah in je že v svojem začetku postavljena tako proti stalinistom in socialnim demokratom kot buržoaznim liberalcem in fašistom. Njena naloga je ukinitvev prevlade kapitalizma, njen cilj socializem in njena metoda proletarska revolucija. Organizirana je po principu demokratičnega centralizma s polno svobodo razprave, a popolno enotnostjo akcije. Poudarjen je bil tudi njen mednarodni karakter (Trocki 1938).

Člani Četrte internacionale so utrpeli hude izgube med drugo svetovno vojno. Stalin je leta 1940 uspešno naročil atentat na Leva Trockega, številni člani so bili ali umorjeni, ali umrli v boju proti fašizmu, ali bili izdani nacistom s strani komunistov. Internacionala je po letu 1940 doživela različne razcepe in kljub delni ponovni združitvi še danes obstajajo različne trockistične internacionale, ki se ne morejo zediniti katera izmed njih je politična naslednica Četrte internacionale (Wikipedia 2009b).

4.2.3 Samostojna pot Kitajske komunistične stranke

V letih 1934 in 1935 je komunistična Kitajska ljudska osvobodilna armada pod vodstvom Mao Cetunga in Zhou Enlaia izvedla veliki pohod, umik pred silami Kuomintanga, kitajske nacionalistične stranke in svoje bivše zaveznice. Med pohodom je vodstvo Kitajske komunistične stranke ponovno ocenilo svojo politiko in Mao je prišel do zaključka, da je bil njihov neuspeh rezultat slepemu sledenju navodilom Kominterne. Zhou Enlai se je z njim nepričakovano strinjal in s tem je Kitajska komunistična stranka krenila poti bolj samostojne politike (Wikipedia 2009a).

Kljub temu, da je bila Kominterna pod močnim vplivom Stalina in Sovjetske zveze pa to odnosov med Stalinom in Maom ni preveč načelo. Stalina je opisoval kot prijatelja kitajskega ljudstva, iskrenega prijatelja in zgled za socialiste po svetu, Sovjetsko zvezo pa kot pravo zaveznico in edino državo, ki jim je pomagala v času revolucije in vojne z Japonsko (Mao 1939). Mao je bil torej še vedno podpornik Stalinove politike, želel je le svobodo samostojnega odločanja o kitajski situaciji.

Ob koncu Kominterne je Mao zapisal, da je imela res veliko vlogo pri pomoči organiziranja resnično revolucionarnih strank in pri organiziranju antifašistične vojne, a njena vloga ni bila vodilna. Kljub pomoči se je Kitajska komunistična stranka razvila predvsem zato, ker jo je ustvaril zavestni kitajski delavski razred. Revolucionarnih gibanj ni mogoče ne uvažati, ne izvažati, so odvisna od okoliščin v posameznem okolju. Mao je bil mnenja, da Kominterna ni več primerna oblika revolucionarne organizacije, saj ni prilagojena potrebam revolucionarnega boja, zato jo je treba ukiniti. Da mednarodni vodstveni center ni več potreben je utemeljil s tremi razlogi. Prvič, pogoji v državah se spreminjajo vse hitreje, zato jih lažje rešujejo stranke same, ki situacijo podrobneje poznajo. Drugič, po državah so protifašistična gibanja zelo različna, zato mednarodna organizacija ni več primerna za njihovo hitro in učinkovito usklajevanje. Tretji razlog pa je, da so kadri v posameznih strankah že dozoreli in so sposobni delati samostojno, kar so na Kitajskem dokazali z uspehi po letu 1935, ko je Kominterna nehala posegati v njihove notranje zadeve (Mao 1943).

Po Stalinovi smrti sta se z novo politiko destalinizacije Nikite Hruščeva Sovjetska zveza in Ljudska republika Kitajska idejno začeli odmikati. Končni razkol med njima se je zgodil leta 1961, ko so kitajski komunisti sovjetsko vodstvo označili za revizionistične izdajalce. Odnosi so ostali hladni vse do razpada Sovjetske zveze leta 1989 (Wikipedia 2009f).

4.2.4 Spor med Stalinom in Titom

V nasprotju z večino ostalih evropskih komunističnih držav so v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno pri osvoboditvi države glavno vlogo odigrale domače sile, partizani pod vodstvom Josipa Broza Tita. Tito je imel zato po vojni edinstveno močno pozicijo proti Stalinu in vodstvu Kominterne. Tito se ni želel podrežati navodilom Kominterne, posvetoval pa se ni niti pri določenih vprašanjih, s katerimi se je Stalin načeloma strinjal, recimo o načrtu združitve Jugoslavije z Bolgarijo. Taka politika je pripeljala do spora z Informbirojem (Wikipedia 2009h).

Informbiro je 28. junija 1948 sprejel resolucijo, v kateri je Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) izključil. Centralnemu komiteju in vodstvu stranke so očitali napačno notranjo in zunanjo politiko, ki ni v skladu z marksističnimi in leninističnimi načeli, za kar so krivi predvsem Tito, Kardelj, Đilas in Rankovič. KPJ vodi neprijazno politiko do Sovjetske zveze, obenem pa se ne drži načel razrednega boja pod vodstvom delavskega razreda. V KPJ ni notranje demokracije, volitev in kritike, prav tako pa je stranka predloge ostalih strank Informbiroja sprejela sovražno, o čemer na sestankih niso želeli niti razpravljati. Centralni komite KPJ se je odmaknil od združene socialistične fronte proti imperializmu, izdal načelo mednarodne solidarnosti delavstva in prevzel pozicijo nacionalizma. S tem se je sam postavil izven družine komunističnih strank in izven Informbiroja (Resolution of the Information Bureau Concerning the Communist Party of Yugoslavia 1948).

Izključitev KPJ iz Informbiroja je pomenila prvi večji spor med komunističnimi državami. Jugoslavija je samostojnost, ki je iz tega izhajala, izkoristila za to, da se ni vključila ne v NATO, ne v Varšavski pakt ter se močno udeleževala v gibanju neuvrščenih. Dobila je tudi sredstva iz Marshallovega načrta (Wikipedia 2009h).

Posebnost jugoslovanskega pristopa je bil tudi odmik od sovjetske doktrine centralnega načrtovanja v obliki politike samoupravljanja, kjer so delavci sodelovali pri odločitvah, ki so jih na delovnem mestu zadevale. Ideja samoupravljanja pravi, da človeku sreče ne more dati ne država, ne sistem, ne politična stranka. Ustvari si jo lahko le sam, a ne kot posameznik, ampak v enakopravnih odnosih z drugimi. Človek mora sam obvladovati svoje družbene odnose, v okviru ustreznih organizacijskih oblik. Cilj je torej, da bo vsak posameznik lahko ob družbeni lastnini proizvodnih sredstev kar najbolj svoboden pri svojem delu in osebnem izražanju (Kardelj 1978, 14).

4.3 Dosežki in posledice obdobja

Komunizem se je skozi svojo zgodovino predvsem s Stalinovim socializmom v eni državi odmaknil od nekaterih osnovnih socialističnih načel, kot sta internacionalizem in delavska demokracija, posredno pa je bila izgubljena tudi enotnost te veje socialističnega gibanja.

Lahko bi rekli, da je bila usoda poti komunističnega gibanja nakazana že z Leninovo doktrino demokratičnega centralizma. Ta doktrina se je prenesla na politiko Kominterne, kar je že povzročilo odmik Kitajske komunistične stranke od enotne politike komunističnih strank.

Stalinova interpretacija demokratičnega centralizma v povezavi z izkušnjami terorja Pariške komune in rdečega terorja v Leninovih časih, je z veliko čistko zaznamovala enega glavnih razpadov idejnih tokov revolucionarnega socializma. Enotnost gibanja je na tej točki izgubila idejno izredno močnega Leva Trockega. Z razdorom med glavnimi komunističnimi državami, kot so Sovjetska zveza, Kitajska in Jugoslavija je bila enotnost gibanja le še iluzija.

Glavna posledica komunističnega projekta izhaja iz dejstva, da je večina večjih komunističnih držav propadla ali prevzela nekatere kapitalizmu prijazne pristope. Neuspeh komunizma je ob številnih praksah kršenja človekovih pravic besedama revolucionarizem in socializem dodal negativno konotacijo na zahodu že med hladno vojno, delno pa se ju v svetu drži še danes, saj se ju povezuje s poskusi 20. stoletja. Prav tako sta moč kot koncepta izgubila diktatura proletariata in ukinitvev zasebne lastnine. Tehnika terorja je bila obsojena.

Po razpadu Sovjetske zveze je tako upadla moč revolucionarnega marksističnega krila socialističnega gibanja, vendar se je s tem odprla pot socialdemokratskim strankam, ki so imele med hladno vojno na drugi strani železne zavese kot del socialistične družine manj uspeha. Novi pot je socialistično gibanje našlo s Socialistično internacionalo in poudarkom človekovih pravic, demokraciji, pluralizma in sodelovanja z nasprotniki, kjer so ideje sorodne.

Vseeno se pri zaslugah komunističnega gibanja postavlja vprašanje, ali delavstvo na zahodu v času hladne vojne ni pridobilo določenih pravice prav zato, da se ne bi obrnilo h komunizmu. Vprašanje, ki pa bi zahtevalo posebno raziskavo, je torej, kdo je imel za pridobivanje novih pravic delavstva v tem obdobju več zaslug, socialni demokrati ali komunisti. Vidik socialne demokracije v tej zgodbi obravnava naslednje poglavje.

5 Projekt demokratičnega socializma

Po koncu Druge internacionale in razkolu z revolucionarno vejo gibanja reformistične stranke niso imele močnejše mednarodne organizacije, ki bi lahko konkurirala Tretji internacionali, a ko je bila ta med drugo svetovno vojno razpuščena in se je po vojni svet razdelil na dva bloka, je bil trenutek ugoden za osnovanje nove, reformistične internacionale. Socialistična internacionala je bila ustanovljena kot alternativa komunizmu, direktna naslednica Druge internacionale in nosilka ideje demokratičnega socializma.

5.1 Socialistična internacionala

Delo Socialistične internacionale označujeta dve pomembni obdobji. Prvo je čas hladne vojne med vzhodom in zahodom, med ustanovitvijo leta 1951 in padcem berlinskega zidu leta 1989, drugo pa čas od takrat do danes.

5.1.1 Začetna vizija Socialistične internacionale

Prvi kongres Socialistične internacionale v Frankfurtu leta 1951 je sprejel deklaracijo poimenovano *Cilji in naloge demokratičnega socializma*.

V njej se postavi tako proti kapitalizmu, kot proti komunizmu ter poudari realno moč socializma, ki je v svetu že aktiven. Socializem je ideja, ki je primerna za vse, ki verjamejo, da je treba izkoreniniti izkoriščanje ljudi in ekonomsko moč prenesti v njihove roke. Za napredek družbe bo pomembno načrtovanje v gospodarstvu in znanosti. Socializem pa ni gibanje, ki bi zavračalo drugačne pristope. Socialisti so vsi, ki se aktivno borijo za isti cilj – sistem družbene pravičnosti, boljše življenje, svobodo in mir v svetu. Kot tak je socializem najvišja oblika demokracije. Deklaracija poudari štiri različne vidike demokracije, politično, ekonomsko, socialno in mednarodno (Aims and tasks of democratic socialism 1951).

Politična demokracija pomeni svobodo in uporabo demokratičnih sredstev. Socializma ni brez svobode, doseči pa se ga da le skozi demokracijo, kakor je polno demokracijo mogoče doseči le skozi socializem. Pomembno je strogo upoštevanje človekovih pravic in *Univerzalne deklaracije človekovih pravic* Združenih narodov. Diktature so nevarne za svobodo in mir v svetu, zato je potrebno gojiti večstrankarstvo z možnostjo opozicije (ibid.).

Ekonomska svoboda postavlja javni interes pred zasebni dobiček. Gospodarstvo mora biti pod demokratičnim nadzorom, vendar naj bo javno lastništvo omejeno na določene ključne panoge. Sindikati, zveze proizvajalcev in potrošniške organizacije so pomembne in morajo biti nujno samostojne in neodvisne. V skladu z načrti je potrebno kjer je mogoče doseči decentralizacijo ekonomske moči. Birokracije so napačen pristop, delavci in organizacije naj imajo neposreden odnos z vodstvi industrij (ibid.).

Vodilno načelo socializma je, v nasprotju z zasebnim dobičkom kapitalističnega pristopa, zadovoljitev človekovih potreb. To vključuje ekonomske in socialne pravice, kot so pravice do dela, stanovanja, izobrazbe in prostega časa, pravica do zdravstvenih storitev ter pravica do nadomestila za tiste, ki niso sposobni delati. Priskrbeti je potrebno tudi sredstva za kulturno izražanje ljudi. Zakladi umetnosti in znanosti morajo biti dostopni vsem (ibid.).

Demokracija je pomembna tudi mednarodno in socializem je bil od svojega začetka mednarodno gibanje. Postavi se proti imperializmu in se zavzema za osvoboditev vseh ljudi, ki so v svetu izkoriščani. Noben narod pa problemov ne bo rešil sam, zato je pomembno, da se vzpostavi sistem kolektivne varnosti, ki bo poskrbel za mednarodno razorožitev, in sodeluje pod okriljem Organizacije združenih narodov. Svoboda in mir sta neločljivo povezana, prav tako pa je za svet pomembno, da poskrbi za razvoj revnejših dežel (ibid.).

Deklaracija na koncu po socialistični tradiciji k solidarnosti pozove vse delovne ljudi (ibid.).

5.1.2 Sodobna vizija Socialistične internacionale

Ob koncu hladne vojne je Socialistična internacionala na svojem 18. kongresu v Stockholmu leta 1989 sprejela *Deklaracijo načel*, ki je v veljavi še danes.

V deklaraciji poudari, da se je svet od časov frankfurtskega kongresa močno spremenil. Vseeno Socialistična internacionala še vedno stoji za načeli mednarodnosti, človekovih pravic, demokracije, večstrankarstva in različnih pristopov k socializmu (Declaration of principles 1989).

Glavna načela Socialistične internacionale so svoboda, družbena pravičnost z enakostjo in solidarnost. Ta načela so nedeljiva in med sabo enakovredna. S tem se deklaracija postavi proti liberalcem in konservativcem, ki povzdigujejo svobodo za ceno pravičnosti in solidarnosti, ter proti komunistom, ki so trdili, da so dosegli enakost in solidarnost, a so za to žrtvovali svobodo. Demokracije in človekovih pravic ni

mogoče obravnavati le kot orodje za doseganje končnega cilja, saj sta bistveni sestavini končnega cilja, demokratičnega gospodarstva in družbe (ibid.).

Mir je osnovna vrednota. Socialistična internacionala še vedno zagovarja načeli neširjenja jedrskega orožja in razoroževanja, v luči konca hladne vojne pa poudari tudi, da mir ni le odsotnost vojne zaradi strahu pred medsebojnim uničenjem. Mir je treba vzpostaviti z novimi institucijami in doseganjem globalne pravičnosti. Pomembna je razrešitev neenakosti med severom in jugom, predvsem zadolženosti juga. V tem kontekstu je pomembna vloga Organizacije združenih narodov in sodelovanja med državami, ki so v današnjem svetu močno medsebojno odvisne (ibid.).

Novi poudarek je tudi na odgovornem razvoju. Varovanja okolja se je potrebno lotiti preventivno, ker je to neprimerno ceneje, in mednarodno, saj je to mednarodni problem, ki se na meje ne ozira. Razvoj tehnologij je treba voditi odgovorno, v skladu z družbenimi potrebami in prioriteta. Pomembna je tudi humanizacija pogojev dela, kar vključuje soodločanje delavcev, uporabo primerne tehnologije, razumno število ur dela in primerne plače, ki so ob enakem delu enake za moške in za ženske (ibid.).

Tudi Deklaracija načel na koncu pozove k aktivnosti. Tokrat k sodelovanju povabi vse moške in ženske (ibid.).

Na 22. kongresu internacionala v São Paulu leta 2003 je bila sprejeta *Etična listina*, v kateri so ponovno poudarjene osnovne vrednote enakosti, svobode, pravičnosti, solidarnosti in miru, nato pa našteje konkretne politike, ki jih internacionala zagovarja. Te politike so vključene v sklope izvajanja progresivnih politik, varovanja pluralistične demokracije, varovanja človekovih pravic ter podpiranja mednarodnih aktivnosti za mir, strpnost, dialog, razumevanje in sodelovanje. V ta namen je z listino ustanovljen etični odbor, ki bo nadziral skladnost aktivnosti strank z načeli zapisanimi v listini (Ethical charter of the Socialist international 2003).

Na trenutno zadnjem, 23. kongresu internacionala leta 2008 v Atenah, so se članice ukvarjale z aktualnimi vprašanji klimatskih sprememb, miru in razrešitve konfliktov ter svetovnega gospodarstva vključno s prehrambeno krizo in vprašanjem migracij (Global Solidarity: The courage to make a difference 2008).

5.2 Sodobni pristopi demokratične veje socializma

Kljub temu, da se izraza socialna demokracija in demokratični socializem pogosto še vedno uporabljata kot sinonima, sta se izraza v devetdesetih letih 20. stoletja začela uporabljati tudi kot ločnica med dvema pogledoma. Demokratični socialisti naj bi tako

še vedno verjeli, da je kapitalistični sistem treba ukiniti in ga zamenjati s socialističnim, medtem ko so socialni demokrati menja, da je družbo mogoče zadovoljivo spremeniti v okviru kapitalističnega sistema s temeljitimi gospodarskimi in socialnimi reformami (Wikipedia 2009g).

Po koncu vplivnosti ideje komunizma je demokratična veja socializma lahko prišla v ospredje in je tudi znotraj sebe razvila različne poglede in prakse. Padeč komunizma je namreč omogočil desnici, da je na dnevni red postavila konservativna vprašanja, ta radikalizacija desnice pa je socialni demokraciji omogočila, da je proti njej jasno postavila svoje vrednote, ki niso ne komunistične in ne konservativne (Lukšič 2000, 16). V nadaljevanju bom predstavil tri različne primere, med katerimi sta prva dva socialdemokratska, tretji pa demokratično socialističen.

5.2.1 Tretja pot

Poimenovanje neke politike kot tretja pot je stara že vsaj sto let. V začetku 20. stoletja so jo predvsem politike, ki so sledile doktrini korporativizma, nato pa še različne druge. Ves čas je bila skupna točka tretjih poti iskanje kompromisa med dvema skrajnostma, na eni strani socializmom, socialdemokracijo ali komunizmom, na drugi pa navadno liberalizmom ali kapitalizmom (Lukšič 2000, 7-8). Izraz tretja pot se je tako v 20. stoletju uporabljal za različne politike, a predvsem za socialdemokratske (Giddens 2000, 33).

V devetdesetih letih je izraz tretja pot v politiko pripeljal Bill Clinton, širše razsežnosti pa je dosegla šele s Tonyjem Blairom, ko so jo začeli obravnavati tudi intelektualci (Lukšič 2000, 8). Clintona so v ZDA kritizirali, da se je preveč približal neoliberalizmu, Blairu pa v Veliki Britaniji, da nadaljuje konservativno politiko Margaret Thatcher. Giddens izraz tretja pot označi kot politiko, ki želi preseči tako staro socialno demokracijo, kot neoliberalizem (Giddens 2000, 34). Doktrinarno gledano je Blairova tretja pot med neoliberalizmom in staro socialno demokracijo (Lukšič 2000, 12).

Cilj politike tretje poti naj bi bil pomoč državljanom pri soočanju z velikimi spremembami našega časa, kot so globalizacija, spremembe osebnega življenja in spremembe v odnosu do narave. Globalizacija ne sme pomeniti zgolj prosto pot trgovini. Poskrbeti je treba za socialno pravičnost, v tem okviru pa so mnoga vprašanja že presešla delitev na levo in desno. Tudi svoboda, ki pomeni avtonomnost delovanja, zahteva udeležbo širše družbene skupnosti. Po opustitvi kolektivizma je treba poiskati

nova razmerja med posameznikom in skupnostjo ter na novo definirati pravice in odgovornosti (Giddens 2000, 71).

Cilj tretje poti je, da ljudje lahko postanejo samostojni posamezniki in s tem omogočijo ustvarjalnost in svobodo v družbi. Vzpostaviti poskuša novo politično in podjetniško kulturo ter novo kulturo spolov, ki niso več nasprotje ekonomije, družine in politike, ampak jih vključujejo in razvijajo (Lukšič 2000, 22).

Vrednote tretje poti so enakost, zaščita nemočnih, svoboda v obliki avtonomije, pravice skupaj z odgovornostmi, avtoriteta le skozi demokracijo, kozmopolitski pluralizem in filozofski konservativizem, ki poudarja, da gospodarska rast ni vse in je treba znanost in tehnologijo uporabljati odgovorno, v ekologiji pa ukrepati preventivno (Giddens 2000, 73-74).

Sorodne ideje obravnava Thomas Meyer v delu *Teorija socialne demokracije*. Jedro normativne upravičenosti socialne demokracije mu predstavlja Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, med glavnimi načeli pa so vpetost trgov v naravno in družbeno okolje, subsidiarnost pri odgovornosti države do posameznika ter dolžnosti vsakega posameznika, ki so neločljive od njegovih pravic (Meyer 2007).

Nekateri od teh pristopov se uspešno uporabljajo v državah s tako imenovanim nordijskim ali skandinavskim modelom.

5.2.2 Skandinavski model

Skandinavske države, ki vključujejo Dansko, Švedsko, Finsko, Norveško in Islandijo, v sodobnem svetu veljajo za uspešne države blaginje. Politike teh držav vključujejo številne skupne značilnosti, zaradi katerih je ta oblika države dobila ime nordijski ali skandinavski model.

Skandinavski model označuje majhno, harmonično, visoko razvito družbo, v kateri ima država veliko vlogo pri vodenju gospodarstva in redistribuciji. V praksi je srednja pot sodelovanja med bogatimi in revnimi. Skandinavski model predstavlja ravnovesje med svobodo, enakostjo in varnostjo v naprednih državah blaginje. Tradicionalno je povezan s prevlado socialdemokratskih politik (Ólafsson 1993, 61).

Za skandinavski model sta značilni močna država blaginje in ponudba javnih socialnih storitev, ki se financirajo z davki, predvsem davki na dohodek in potrošnjo. Veliko je javnih in privatnih naložb v človeški kapital, vključno z vrteci, izobrazbo ter raziskavami in razvojem. Močne so institucije trga dela, kot so sindikati in zveze delodajalcev. Veliko je usklajevanja plač, nezaposleni dobivajo relativno visoko

nadomestilo, k zaposlovanju pa pomaga aktivna politika trga dela (Andersen in drugi 2007, 13-14).

Osnova skandinavskega modela je kombinacija deljenih skupnih tveganj in odprtosti za globalizacijo. Ta dva principa se podpirata, saj deljena tveganja naredijo globalizacijo bolj sprejemljivo za ljudi, kar pa dovoljuje prilagajanje situacije, ki gospodarstvu omogoča, da pridobi s spremenjenimi trgi, zviša produktivnost in dobiček, ki se nato spet razporeja v družbi. Model sloni na hkratnem delovanju velikih javnih sektorjev in tržnega gospodarstva s konkurenco (Andersen in drugi 2007, 14).

V preteklosti je bil skandinavski model uspešen. Rast je bila zagotovljena s hitrim tehničnim napredkom in strukturnimi spremembami, obenem pa je bilo v teh državah ugodno poslovno okolje. Pomemben faktor uspeha je občutek zaupanja ljudi, med sabo in do javnih institucij (Andersen in drugi 2007, 14-15).

Tako skandinavski model kot tretja pot sta izbrali pristop prilagajanja stanju sodobnega sveta in kapitalizmu. Za konec pogledjmo še pristop, ki stanje sveta sicer priznava, a še vedno verjame, da ga je potrebno spremeniti in družbo na koncu popolnoma predrugačiti v socializem.

5.2.3 Novi socializem

Ime novi socializem sem povzel po naslovu knjige *K novemu socializmu* (Anton in Schmitt, 2007a), v katerem številni avtorji načrtujejo pot, po kateri bi bilo v sodobnem svetu mogoče priti do socialistične družbe.

V sodobnem času se novi socializem ne prepozna vedno pod tem imenom, vendar imajo gibanja, ki bi sem lahko spadala skupno točko, da so nastala kot posledica boja proti posledicam pomanjkljivosti kapitalizma. Kapitalizem je nagnjen h konfliktom in vojni, je ekološko nevzdržen in ni trajnosten, povečuje socialne in druge razlike ter povečuje nezaposlenost (Anton 2007, 22-25).

Kapitalizem to dosega tako, da določenim pomembnim temam enostavno ne pusti, da pridejo na dnevni red, zato bi socializem najprej moral zahtevati demokracijo postavljanja dnevnega reda, nato pa se držati načel svobode, enakosti, solidarnosti, trajnosti in miru (Anton 2007, 25-33).

Izzvati bi bilo treba potrošniški način življenja in oživiti možnost resničnega zadovoljevanja človekovih potreb. Trenutni potrošniški način je orodje dominacije kapitalističnega sistema nad posamezniki, ki si skozi sodobni način življenja želijo dobrine, ki jih sploh ne potrebujejo (Anton 2007, 37).

Prihodnost socializma je v odmiku od leninističnega modela vodilne stranke, hkrati pa splošni skepticizem do pomembnosti socialdemokratskih strank. Realna alternativa neoliberalizmu in jedro novega socializma že obstaja v trenutnem kapitalizmu v obliki različnih gibanj proti posledicam pomanjkljivosti kapitalizma. Če bodo ta gibanja v ospredje postavila izzive in se združila z oblikovanjem skupnih ciljev, bo drugačna družba na koncu tudi mogoča (Anton 2007, 40-48).

Vprašanje pa je, ali smo ljudje, taki kot danes smo, socializem sploh sposobni oblikovati. Že Marx in Engels (1845, 1. pogl.) sta bila mnenja, da se morajo človeška bitja, če želijo oblikovati socialistično družbo, spremeniti. Richard Schmitt trdi, da to velja še danes, a tega ne bo mogoče doseči naenkrat (Schmitt 2007, 159).

Ljudje danes nismo navajeni živeti na način, ki bi bil skladen s socializmom, ni pa prave priložnosti, da bi se to naučili. Iz tega razloga moramo postopoma zgraditi institucije, v katerih bomo lahko preizkušali nekapitalistične metode dela. Primeri so delovna mesta, kjer delo ni vodeno hierarhično, ampak kolektivno, šole, kjer se pričakuje sodelovanje vseh v nasprotju s tem da eni govorijo, vsi drugi pa le poslušajo, organizirane soseske, ki skupaj rešujejo probleme vseh in podobno. Take institucije bodo šole socializma v tem, da so zavestni odmik od ustaljenih vzorcev, ki nas omejujejo, ker smo navajeni življenja v kapitalistični družbi. Obenem se je treba tega nasprotovanja ves čas zavedati, drugače te vzorci in institucije kapitalistične družbe hitro povlečejo nazaj vase (ibid.).

Točno določen načrt, kako bo ta preobrazba potekala, ne obstaja, vendar delo za socializem vključuje oblikovanje in ohranjanje takih institucij, obenem pa spreminjanje sebe in drugih. To je vse, kar vključuje (ibid.).

5.3 Dosežki in posledice obdobja

V nasprotju z obdobji v prejšnjih poglavjih obdobje projekta demokratičnega socializma še vedno traja. Kljub temu, da je bil ta del socialističnega gibanja v času hladne vojne manj izrazito, je s koncem vpliva komunizma na novo zaživelo.

Trenutno spet živimo v obdobju odkrivanja in preizkušanja različnih pristopov k socialistični ideji. Nekateri se prilagajajo obstoječemu sistemu, nekateri pa zagovarjajo postopno preraščanje kapitalističnega sistema, ki ni več vzdržen.

V splošnem velja, da socialistično gibanje še vedno išče poti, kako bi na različne načine izboljšalo življenje ljudi. Več bo povedal čas, to poglavje je še vedno odprto.

6 Zaključek

Po pregledu zgodovinskega razvoja in teoretske pestrosti socialističnega gibanja ter konfliktov in vplivov na eni in drugi fronti, ponavadi pa tudi med njima, lahko pridemo do nekaterih zaključkov.

6.1 Preverjanje hipotez

Ob preverjanju hipotez se bom osredotočil na vidike, ki jih izpostavlja sistematski konstruktivizem. To so interakcija med akterji z medsebojnimi vplivi med njimi, vpliv družbene konstrukcije na razvoj idej ter vpliv zgodovinskega konteksta na razvoj praktičnih poizkusov.

1. Socialistično gibanje je produkt dinamike medsebojnih vplivov različnih idej in zgodovinskih praktičnih poizkusov.

Socialistično gibanje je izšlo iz praktične nujnosti ob neugodnem položaju delavskega razreda. Med drugimi je takrat to stanje v teoriji najbolj obdelal Karl Marx, ni pa bil edini. Prva internacionala je bila že praktični poizkus socialističnega gibanja. V njej so se teorije različnih skupin soočale in borile za prevlado. Na posamezne poglede so vplivala okolja, iz katerih so izhajali njihovi zagovorniki. Dejstvo, da je bil Marx rojen v Prusiji, Bakunin v Rusiji, Blanqui in Proudhon pa v Franciji, je vplivalo na vezanost njihovih idej na delavski razred, zaupanje v potencial kmečkega prebivalstva, ali uporabo metod francoske revolucije. Vsaka od teh idej je na svoj način vplivala na način delovanja Pariške komune, ki pa je bila v danem zgodovinskem kontekstu praktično omejena. Izkušnje Pariške komune so takoj izzvale pisanje novih teorij in nove spore, iz katerih so izhajali vse novejši praktični poizkusi. Enkrat teorija navdahne prakso, drugič iz izkušenj prakse zraste nova teorija. Ta logika je veljala skozi celotno zgodovino internacional in velja še danes, zato hipotezo potrjujem.

2. Socialistično gibanje je zgodovinsko mednarodno pogojeno gibanje.

Socialistično gibanje je bilo že v začetku zastavljeno kot nasprotje svetovnemu kapitalističnemu sistemu, saj so problemi delavstva in izkoriščanja postali svetovni problemi, zgodovinski kontekst je bil povod za nastanek gibanja, obenem pa za organizacijsko obliko, ki jo je gibanje prevzelo. Že s Prvo internacionalo se je gibanje s problemi soočalo na mednarodni ravni, z mednarodnim sodelovanjem, organiziranje v

okviru internacional pa je ostala stalnica do današnjih dni. Obenem so bile mednarodne tudi posledice različnih vidikov socialistične ideje, od glasovanja za vojne kredite pred prvo svetovno vojno, do razdelitve sveta na dva bloka med hladno vojno. Glede na to, da je sodobna država v osnovi kapitalistična država in v njej prevladujejo interesi kapitala, je za delovanje socialističnega gibanja še vedno logično, da se organizira izven državnih okvirov, in ob možnostih selitev proizvodnje v države s cenejšo delovno silo je uspeh gibanja še vedno odvisen od mednarodne usklajenosti. Socialistično gibanje je bilo vso svojo zgodovino v ideji in praksi mednarodno, zato hipotezo potrjujem.

3. Socializem je živa ideja, tako aktualna glede na današnje stanje, kot že delno realno uveljavljena na različnih področjih.

Kljub neuspehu komunizma v okviru socialističnega gibanja že obstajajo nove ideje in poizkusi. Tudi skozi zgodovino gibanja so preko interakcije različnih akterjev praznine vedno zapolnile nove ideje, ki so se preizkušale med seboj in v praksi. Socialistično gibanje bo aktualno, dokler so aktualni problemi, s katerimi se sooča. Pokazalo je tudi, da se je sposobno prilagajati novim realnostim in izzivom. Današnje socialistično gibanje je zelo različno od prvotnega iz časa Prve internacionale, a se še vedno aktivno ukvarja s sorodnimi problemi. Tudi uspehi socialističnega gibanja so realni, saj so nekatere njegove zgodovinske zahteve v mnogih državah sveta že realnost. Od razširjenosti osemurnega delovnika, splošne volilne pravice in enakopravnosti spolov, do uspešnih socialnih politik, kot recimo v skandinavskih državah. Zgodovinski kontekst se je spremenil, vendar ne popolnoma in ne v značilnostih, ki so bistvene za potrebo po socialističnem gibanju. Ostaja še veliko problemov, s katerimi se bo socialistično gibanje še moralo soočiti, kot so naraščanje revščine, preobremenjenost okolja in neenakomerno uživanje sadov dela. Hipotezo zato v celoti potrjujem.

6.2 Sklep

V zgodovini je socialistično gibanje igralo pomembno vlogo, tako pozitivno kot negativno, vedno pa je bilo usmerjeno v iskanje novih poti, v iskanje sprememb na bolje. Vedno je bilo ambiciozno, včasih sanjaško, a vedno usmerjeno v akcijo, ne glede na to, da so se nekatere njegove metode sčasoma izkazale za neprimerne.

Socializem je aktualen tudi danes, v času svetovne gospodarske krize. Mrzlično se iščejo odgovori na to, kako krizo rešiti in v bodoče preprečiti, in socialistična ideja je

vedno eden od vidikov, ki jih je treba upoštevati, saj je v svojem bistvu osnovana kot alternativa svetovnemu kapitalizmu.

Vedno obstaja tudi vprašanje, kaj bi bilo, če bi se stvari odvijale drugače. Kakšne ideje bi v današnjem času oblikovala Marx ali Bernstein, kako bi se zgodovina odvila, če Rosa Luxemburg, Lenin in Trocki ne bi umrli takrat kot so. Bi se stvari še vedno odvijale enako, ali bi danes živeli v drugačnem svetu? Dejstvo je, da se je zgodovina odvila tako, kot se je, in vse, kar lahko storimo, je, da se iz nje učimo in v prihodnosti morda tudi pripomoremo, da se bo odvijala drugače.

Prihodnosti ni mogoče točno napovedati, a vseeno se lahko vprašamo, kako močna sila je zgodovinski moment. Če je leto 1789 prineslo francosko revolucijo, 1889 ustanovitev Druge internacionale in 1989 konec hladne vojne, se znajo ljudje z zgodovino poigrati tudi čez naslednjih sto let. Tačas pa se lahko osredotočimo na sedanost in iz preteklosti črpamo nauke za prihodnost. Zaključujem z mislijo Slavojja Žižka ob ponovnem slovenskem natisu Komunističnega manifesta: »Slogan, ki se nam vse bolj vsiljuje, je slogan 'globalizacije': brutalno vsiljenje enotnega svetovnega trga, ki ogroža vse lokalne etnične tradicije, kakor tudi samo formo nacionalne države. In ali ni opis družbenega vpliva buržoazije, ki ga podaja Manifest, v teh razmerah aktualnejši kot kdajkoli prej?« (Žižek 2009, 39)

Literatura

Adams, Julia, Elisabeth S. Clemens in Ann Shola Orloff, ur. 2005a. *Remaking Modernity: Politics, History and Sociology*. Durham (NC): Duke University Press.

--- 2005b. Introduction: Social Theory, Modernity and the Three Waves of Historical Sociology. V *Remaking Modernity: Politics, History and Sociology*, ur. Julia Adams, Elisabeth S. Clemens in Ann Shola Orloff, 1-72. Durham (NC): Duke University Press.

Aims and tasks of democratic socialism. 1951. Dostopno prek: <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=39> (18. september 2009).

Andersen, Torben M., Bengt Holmström, Seppo Honkapohja, Sixten Korkman, Hans Tson Söderström in Juhana Vartiainen. 2007. *The Nordic Model: Embracing globalization and sharing risks*. Yliopistopaino, Helsinki: Taloustieto Oy. Dostopno prek: http://www.pohjola-norden.fi/filebank/227-the_nordic_model_complete.pdf (18. september 2009).

Anton, Anatole. 2007. Socialist Voices. V *Toward a New Socialism*, ur. Anatole Anton in Richard Schmitt, 21-52. Lanham, Boulder, New York, Tronto, Plymouth (UK): Lexington Books.

Anton, Anatole in Richard Schmitt, ur. 2007a. *Toward a new socialism*. Lanham, Boulder, New York, Tronto, Plymouth (UK): Lexington Books.

--- 2007b. Introduction: Toward a New Socialism. V *Toward a New Socialism*, ur. Anatole Anton in Richard Schmitt, 1-17. Lanham, Boulder, New York, Tronto, Plymouth (UK): Lexington Books.

Bakunin, Mihail. 1871. *The Paris Commune and the Idea of the State*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/1871/paris-commune.htm> (18. september 2009).

Beer, Max. 1937. *Splošna zgodovina socializma in socialnih bojev: Najnovejša doba*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Benko, Vladimir. 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bernstein, Eduard. 1899. *Evolutionary Socialism*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/reference/archive/bernstein/works/1899/evsoc/index.htm> (18. september 2009).

Blanqui, Auguste. 1851. *Warning to the People*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/reference/archive/blanqui/1851/toast.htm> (18. september 2009).

Burke, Peter. 2008. *History and social theory*. Cambridge, Malden (MA): Polity.

Clemens, Elisabeth S. 2005. Afterword: Logics of History? Agency, Multiplicity, and Incoherence in the Explanation of Change. V *Remaking Modernity: Politics, History and Sociology*, ur. Julia Adams, Elisabeth S. Clemens in Ann Shola Orloff, 493-515. Durham (NC): Duke University Press.

Declaration of principles. 1989. Dostopno prek: <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=31> (18. september 2009).

Dimitrov, Georgi. 1935. *Unity of the Working Class against Fascism.* Dostopno prek: <http://www.marxists.org/reference/archive/dimitrov/works/1935/unity.htm> (18. september 2009).

Dissolution of the Communist International. 1943. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/international/comintern/dissolution.htm> (18. september 2009).

Engels, Friedrich. 1891. *Historical Background & Overview of the Civil War.* Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/civil-war-france/intro.htm> (18. september 2009).

Ethical charter of the Socialist international. 2003. Dostopno prek: <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=24> (18. september 2009).

Gay, Peter. 1962. *The Dilemma of Democratic Socialism: Eduard Bernstein's Challenge to Marx.* New York: Collier Books.

Giddens, Anthony. 2000. *Tretja pot: prenova socialne demokracije.* Ljubljana: Orbis.

Global Solidarity: The courage to make a difference. 2008. Dostopno prek: <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=1915> (18. september 2009).

Goodin, Robert E. in Charles Tilly, ur. 2006. *The Oxford handbook of contextual political analysis.* Oxford: Oxford University Press.

Instructions for the Delegates of the Provisional General Council: The Different Questions. 1866. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/international/iwma/documents/1866/instructions.htm> (18. september 2009).

Jaurès, Jean. 1906. *Studies in Socialism.* Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/jaures/1906/studies-socialism/index.htm> (18. september 2009).

Kardelj, Edvard. 1978. *Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja.* Ljubljana: Komunist.

Kautsky, Karl. 1888. *The Class Struggle (Erfurt Program)*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1892/erfurt/index.htm> (18. september 2009).

--- 1902. *The Social Revolution*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1902/socrev/index.htm> (18. september 2009).

--- 1919. *Terrorism and Communism: A Contribution to the Natural History of Revolution*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1919/terrcomm/index.htm> (18. september 2009).

Lenin, Vladimir Iljič. 1902. *What Is To Be Done?* Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1901/witbd/index.htm> (18. september 2009).

--- 1906. *Report on the Unity Congress of the R.S.D.L.P.* Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1906/rucong/index.htm#viii> (18. september 2009).

--- 1908. *Lessons of the Commune*. Dostopno prek: <http://www.marx.org/archive/lenin/works/1908/mar/23.htm> (18. september 2009).

--- 1919. *Speech at the Opening Session of the Congress*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1919/mar/comintern.htm#s1> (18. september 2009).

Lukšič, Igor. 2000. Med politično strategijo in medijskim prijemom. V *Nova socialdemokracija – opredelitve in kontroverze tretje poti*, ur. Igor Lukšič, 7-24. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Luxemburg, Rosa. 1900. *Reform or Revolution*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1900/reform-revolution/index.htm> (18. september 2009).

--- 1904. *Organizational Questions of the Russian Social Democracy*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1904/questions-rsd/index.htm> (18. september 2009).

--- 1906. *The Mass Strike, the Political Party and the Trade Unions*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1906/mass-strike/index.htm> (18. september 2009).

--- 1910. *Theory & Practice*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1910/theory-practice/> (18. september 2009).

--- 1918. *The Russian Revolution*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1918/russian-revolution/index.htm> (18. september 2009).

Mao, Cetung. 1938. *Problems of War and Strategy*. Dostopno prek: http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-2/mswv2_12.htm (18. september 2009).

--- 1939. *Stalin, Friend of the Chinese People*. Dostopno prek: http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-2/mswv2_24.htm (18. september 2009).

--- 1943. *The Comintern has Long Ceased to Meddle in Our Internal Affairs*. Dostopno prek: http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-6/mswv6_36.htm (18. september 2009).

Marx, Karl. 1864. *Inaugural Address of the International Working Men's Association*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1864/10/27.htm> (18. september 2009).

--- 1871. *The Civil War in France*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/civil-war-france/index.htm> (18. september 2009).

Marx, Karl in Friedrich Engels. 1845. *The German Ideology*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/index.htm> (18. september 2009).

--- 2009. *Komunistični manifest*. Ljubljana: Sanje.

Meyer, Thomas in Lewis P. Hinchman. 2007. *The theory of social democracy*. Cambridge: Polity.

Marxists Internet Archive. 2009a. *Cold War*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/glossary/events/c/o.htm#cold-war> (18. september 2009).

--- 2009b. *First International (International Workingmen's Association)*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/glossary/orgs/f/i.htm#first-international> (18. september 2009).

--- 2009c. *Moscow Trials*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/glossary/events/m/o.htm#moscow-trials> (18. september 2009).

--- 2009č. *Socialist International*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/glossary/orgs/s/o.htm#socialist-international> (18. september 2009).

--- 2009d. *Timeline of The Civil War in France*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/france/paris-commune/timeline.htm> (18. september 2009).

--- 2009e. *The Second International*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/international/social-democracy/index.htm> (18. september 2009).

--- 2009f. *Zimmerwald Left*. Dostopno prek:
<http://www.marxists.org/glossary/orgs/z/i.htm#zimmerwald-left> (18. september 2009).

Minutes of the Second Congress of the Communist International: Seventh Session. 1920.
Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/international/comintern/2nd-congress/ch07.htm> (18. september 2009).

More, Thomas. 1958. *Utopija*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ólafsson, Stefán. 1993. Variations within the scandinavian model: Iceland in the scandinavian perspective. V *Welfare trends in the scandinavian countries*, ur. Erik Jørgen Hansen, Stein Ringen, Hannu Uusitalo in Robert Erikson, 61-88. Armonk, London: M. E. Sharpe.

Platon. 1995. *Država*. Ljubljana: Mihelač.

Pye, Lucian. 2006. The behavioral revolution and the remaking of comparative politics. V *The Oxford handbook of contextual political analysis*, ur. Robert E. Goodin in Charles Tilly, 797-85. Oxford: Oxford University Press.

Resolution adopted at the Seventh International Socialist Congress at Stuttgart. 1907.
Dostopno prek: <http://www2.cddc.vt.edu/marxists/history/international/social-democracy/1907/militarism.htm> (18. september 2009).

Resolution of the Information Bureau Concerning the Communist Party of Yugoslavia. 1948. Dostopno prek: <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1948cominform-yugo1.html> (18. september 2009).

Resolution on the Zimmerwald Association. 1919. Dostopno prek:
<http://www.marxists.org/history/international/comintern/1st-congress/zimmerwald-resolution.htm> (18. september 2009).

Resolution to the Thesis on Bourgeois Democracy and the Dictatorship of the Proletariat. 1919. Dostopno prek:
<http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1919/mar/comintern.htm#s3> (18. september 2009).

Robertson, Ann. 2003. *The Philosophical Roots of the Marx-Bakunin Conflict*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/bio/robertson-ann.htm> (18. september 2009).

Rueschemeyer, Dietrich. 2006. Why and how ideas matter. V *The Oxford handbook of contextual political analysis*, ur. Robert E. Goodin in Charles Tilly, 227-251. Oxford: Oxford University Press.

Rules and Administrative Regulations of the International Workingmen's Association. 1867. Dostopno prek:
<http://www.marxists.org/history/international/iwma/documents/1867/rules.htm> (18. september 2009).

Schmitt, Richard. 2007. Can We Get There from Here? Reflections about Fundamental Social and Human Change. V *Toward a New Socialism*, ur. Anatole Anton in Richard Schmitt, 145-160. Lanham, Boulder, New York, Tronto, Plymouth (UK): Lexington Books.

Tilly, Charles. 2006. Why and how history matters. V *The Oxford handbook of contextual political analysis*, ur. Robert E. Goodin in Charles Tilly, 417-437. Oxford: Oxford University Press.

--- 2007. Three Visions of History and Theory. *History and Theory* 46 (maj): 299-307. Dostopno prek: http://professor-murmann.info/tilly/2007_Three_Visions.pdf (18. september 2009).

The Erfurt Program. 1891. <http://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1891/erfurt-program.htm> (18. september 2009).

The Programme of the Communist International Together with the Statutes of the Communist International. 1929. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/international/comintern/6th-congress/index.htm> (18. september 2009).

Trocki, Lev. 1904. *Our Political Tasks*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1904/tasks/index.htm> (18. september 2009).

--- 1906. *Results and Prospects*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1931/tpr/rp-index.htm> (18. september 2009).

--- 1921. *Lessons of the Paris Commune*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1921/02/commune.htm> (18. september 2009).

--- 1924. *The First Five Years of the Communist International: Volume I*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1924/ffyci-1/index.htm> (18. september 2009).

--- 1928. *The Third International After Lenin*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1928/3rd/index.htm> (18. september 2009).

--- 1931a. *For a Workers' United Front Against Fascism*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/germany/1931/311208.htm> (18. september 2009).

--- 1931b. *The Permanent Revolution*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1931/tpr/pr-index.htm> (18. september 2009).

--- 1938. *The Transitional Program*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1938/tp/index.htm> (18. september 2009).

Wikipedia. 2009a. *Comintern*. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Comintern> (18. september 2009).

--- 2009b. *Fourth International*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Fourth_international (18. september 2009).

--- 2009c. *Hague Congress (1872)*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/Hague_Congress_\(1872\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hague_Congress_(1872)) (18. september 2009).

--- 2009č. *International Workingmen's Association*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/First_international (18. september 2009).

--- 2009d. *Red Terror*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Red_terror (18. september 2009).

--- 2009e. *Second International*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Second_International (18. september 2009).

--- 2009f. *Sino-Soviet split*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Sino-soviet_split (18. september 2009).

--- 2009g. *Social democracy*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Social_democracy (18. september 2009).

--- 2009h. *Tito-Stalin split*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Tito%E2%80%93Stalin_split (18. september 2009).

Žižek, Slavoj. 2009. Pošast še straši! V *Komunistični manifest*, Karl Marx in Friedrich Engels, 39-63. Ljubljana: Sanje.